

GUILLAUME APOLLINAIRE

İKİ KİYİNİN AVARESİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: NİHAN ÖZYILDIRIM

Guillaume Apollinaire (1880-1918): Polonyalı bir göçmenle İtalyan bir subayın oğlu olması dışında çocukluğu hakkında fazla bilgi yoktur. 20 yaşındayken geldiği Paris'te avantgarde hareketlerin ortasında bulunmuş, şiire yön vermiştir. I. Dünya Savaşı'nda kafasından yaralanmış ve iki sene sonra ölmüştür. İki Kıyının Averagesi, 1900'lerin başında Paris'e ve Paris'in sanat çevresine bir aşk mektubu olmanın yanı sıra zamanın, hayatın durmaksızın değiştirdiği dekora ve aktörlere mütevazı bir saygı duruşudur.

Nihan Özyıldırım (1972): Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Edebiyat ve sosyal bilimler çevirileri, redaksiyon ve kitap editörlüğü yapmaktadır. Çevirdiği yazarlardan bazıları şunlardır: Jules Verne, Guillaume Apollinaire, Gérard de Nerval, Eric Vuillard, Paul Veyne, Marcel Mauss, Andre Gorz.

Genel Yayın: 4620

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum: Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

GUILLAUME APOLLINAIRE
İKİ KIYININ AVARESİ

ÖZGÜN ADI
LE FLÂNEUR DES DEUX RIVES

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
NİHAN ÖZYILDIRIM

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2018
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
DENİZ RESUL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTMEN
MUSTAFA AYDIN

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, EKİM 2019, İSTANBUL

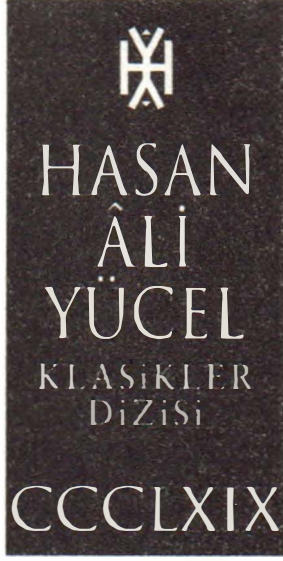
ISBN 978-605-295-969-5 (CİLTİLİ)
ISBN 978-605-295-970-1 (KARTON KAPAKLI)

BASKI-CİLT

DERYA MÜCELLİT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
MALTEPE MAH. LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/80-81 TOPKAPI
ZEYTİNBURNU İSTANBUL
Tel: (0212) 501 02 72 - (0212) 501 35 91 Faks: (0212) 480 09 14
Sertifika No: 40514

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

GUILLAUME APOLLINAIRE

İKİ KİYİNİN AVARESİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
NİHAN ÖZYILDIRIM

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İKİ KIYININ AVARESİ

Auteuil Hatırası

İnsanlar hiçbir şeyden keder duymaksızın ayrılmaz, kendilerini en çok mutsuz eden yerleri, şeyleri, insanları bile acı çekmeksizin bırakmazlar.

Ben de 1912'de işte aynen böyle, içimde bir burukluk duyarak terk ediyordum seni uzak Auteuil, büyük hüznlerimin büyüleyici semti. Oraya ancak 1916'da, Villa Molière'de* kafatasıma bir delik açılması için geri dönmek zorunda kalacaktım.

1909'da Auteuil'e yerleştiğimde, Raynouard Sokağı hâlâ Balzac'ın zamanındaki haline benziyordu. Şimdi epeyce çirkin. Petrol lambasıyla aydınlatılan bir Berton Sokağı kaldı, ama kesinlikle onu da değiştirirler yakında.

Passy ve Auteuil semtleri arasında, eski bir sokaktır bu. Savaş olmasaydı bu sokak yok olup gider ya da en azından tanınmaz hale gelirdi.

Belediye, sokağın genel görünüşünü değiştirmeye, sokağı genişletip araba geçişine uygun hale getirmeye karar vermişti.

Böylelikle Paris'in en renkli köşelerinden birini yok etmiş oldular.

Önceleri, Seine kıyılarından, bağların arasından geçerek Passy tepelerinin zirvesine çıkan bir yolmuş bu.

---

* 11 Numaralı Val-de-Grâce Askerî Hastanesi'nin diğer adıdır. (ç.n.)

Balzac'ın, münasebetsiz birinden kurtulmak için, kendisini Paris'e götürecek olan Saint-Cloud arabasına bineceği zamanlar geçtiği bu sokağın görünüşü o dönemden bu yana hiç değişmemiş.

Passy rıhtımından Berton Sokağı'nı gören yolcu, çakıllar ve tekerlek izleriyle dolu ve yıkık duvarlarla çevrili bakımsız bir yol fark edecektir yalnızca; bu duvarlardan sol taraftaki çok güzel bir parka, sağdakiyse sahiplerinin çeşitli ve oldukça tuhaf amaçlar için kullandıkları bir araziye aittir. Arazinin bir bölümü bahçe olarak düzenlenmiştir; daha ötede bir bostan bulunur; ayrıca yapı malzemeleri de vardır; rıhtıma açılan büyük bir kapıdan çıkan geniş, kumlu yol ise büyük bir ahşap tiyatroya çıkar. Böyle bir yerde hiç beklenmeyen bu yapı Jeanne d'Arc salonu diye anılır. 1914'te çoktan eskimiş afiş parçaları, belki beş altı yıl kadar önce, *La Passion de N. S. Jésus-Christ*'in burada sahnelendiğini gösteriyordu. Oyuncular belki de yüksek sosyeteden insanlardı, belki de sosyete salonlarından birinde Auteuil'ün İsa'sıyla karşılaşmıştınız; yola maliyecilikle çıkan, işi havarilikle sürdürüp gammazlıkla bitiren Yahuda'nın, şu Kabil tarzı azizin nankör rolünü, ihtida etmiş bir para babası mükemmelen oynamıştı belki de.

Fakat yolcu, Berton Sokağı'na girdiğinde ilk olarak, bu sokağı çevreleyen yolların yazılarla, Antikçağ uzmanlarının diliyle konuşmak gerekirse, grafitilerle dolu olduğunu görecektir. Böylece *Auteuillü Lili'nin Point du Jourlu Toto'yu sevdiğini* ve bunu belirtmek için okla delinmiş bir kalp çizip 1884 tarihini atmış olduğunu öğrenirsiniz. Heyhat! Zavallı Lili, bu aşk nişanesinin üzerinden akıp geçen onca yıl, bu kalbin yarasını iyileştirmiş olmalı. Meçhul kişiler ruhlarının bütün tutkusunu, şu duvara derinlemesine kazınmış çığlıkla ortaya koymuşlar: *Yaşasın fahişeler!*

Bu da daha trajik bir sesleniş: *Kahrolsun 4 Haziran 1903 ve o günü başımıza getirenler*. Meşum ya da neşeli grafitiler bu şekilde, solda, iki yanında eğimli çatılarıyla iki

küçük pavyon bulunan enfes bir arabacı kapısıyla eski bir yapıya kadar devam eder; daha sonra, içinde meşhur bir sağlık ocağının bulunduğu harikulade parkın parmaklıklı girişinin açıldığı yolağzına gelinir ve işte bu noktada, Berton Sokağı'nı Paris hayatına bağlayan –ama posta hizmeti çok kötü olduğundan nadiren bağlayan– tek şey çıkar karşımıza: bir posta kutusu.

Biraz daha yukarıda, üzerinde alçıdan kocaman bir köpeğin dikildiği molozlar bulunur. Bu kalıp olduğu gibi durur, onu hep aynı yerde görmüşümdür, muhtemelen yol işçilerinin Berton Sokağı'nı değiştirmek üzere gelecekleri ana kadar da aynı yerde böylece, gerçek bir köpek gibi duragelecektir. Daha sonra sokak dikaçıyla döner, fakat dönemeçten önce, arasından küçük bir tepenin yarığına yerleştirilmiş modern bir villanın görüldüğü bir parmaklık daha vardır. Dönemeçten itibaren bütün kadim ve beklenmedik güzelliğiyle gözler önüne serilen bu eski sokakta bu villa, acınası yeniliğiyle göz tırmalar. Sokak daralır, ortasından küçük bir dere akar ve sokağı saran duvarların üzerinden, Doktor Blanche'ın eski sağlık kurumunun büyük bahçesinden gür yapraklar taşar; bereketli bitkiler, yaşlı sokağın üstüne serin bir gölge düşürür.

Duvarların karşısında yer yer sınır taşları dikilidir, bunlardan birinin üzerine, vaktiyle Passy ve Auteuil senyörlüklerinin sınırının burada bulunduğunu belirten mermer bir levha yerleştirilmiştir.

Daha sonra Balzac'ın evinin arkasına gelinir. Bu evin ana girişine Raynouard Sokağı'ndaki bir binanın içinden ulaşılır. İki kat aşağı inmek gerekir ve Balzac Müzesi'nin bekçisi merhum Mösyö de Royaumont'un lütfu sayesinde, Berton Sokağı'na gitmek için bizzat Balzac'ın kullandığı ve şu anda kapatılmış olan merdivenden değilse bile, en azından romancının içinden geçtiği avluya açılan bir başka merdivenden inilebilir ve onu Berton Sokağı'na çıkaran kapıdan geçilebilir.

Bunun ardından, sokağın genişlediği ve meskûn olduğu bir kısmına gelinir. Burada, Raynouard Sokağı'na sırtını vermiş ve onun üzerine doğru taşan bir ev bulunur. Ev boyunca bir asma tırmanır ve kasaların içinde biten küpeçiçekleri vardır. Bu noktada çok dar ve çok dik bir merdiven Raynouard Sokağı'nı, yeni yolun, bugün Colonel-Bonnet adını alan ve Paris'in en modern anayollarından biri olan eski Mercedes Caddesi'nin karşısına çıkarır.

Fakat, arkalarından hiçbir bitkinin görünmediği iki korkunç duvarın arasından can çekişerek ilerleyen Berton Sokağı'nı, bu eski sokağın, gece gündüz akan su gürültüsüyle titreşen buz fabrikasının karşısındaki, Guillou ve Raynouard sokaklarıyla birleştiği kavşağa kadar izlemek daha iyidir.

Berton Sokağı'ndan, en güzel olduğu zamanda, yani şafaktan hemen önce geçenler, bir karatavuğun orada ahenkli sesiyle, binlerce kuşun kendi müzikleriyle eşlik ettikleri olağanüstü bir konser verdiğini duyarlar; savaştan önce, sokak fenerlerini aydınlatan ve henüz yerlerine yenisi koyulmamış birkaç petrol lambasının soluk alevleri bu saatte hâlâ titreşiyor olurdu.

Breton Sokağı'ndan savaştan önce son geçişim yıllar öncedydi, René Dalize,* Lucien Rolmer** ve André Dupont*** vardı yanımda. Üçü de savaş alanında öldü.

Fakat elbette Auteuil'de daha başka büyüleyici ve tuhaf şeyler de var...

Raynouard Sokağı ile La Fontaine Sokağı arasında, öylesine sade, öylesine tertemiz bir küçük meydan vardır ki, insan bundan daha güzel bir yer göremeyeceğini zanneder.

Burada, ardında son Hôtel des Haricots'nun bulunduğu bir parmaklık görülür. Bu isim imparatorluğu ve millî muha-

---

* Fransız yazar (1879-1917), *Gazette de France*'ın başyazarı, Apollinaire'in okul yıllarından beri arkadaşı. Apollinaire *Calligrammes* adlı kitabını Dalize'in anısına ithaf etmiştir. (ç.n.)

** Fransız şair, romancı ve gazeteci (1880-1916). (ç.n.)

*** Fransız sanat ve edebiyat eleştirmeni (1884-1916). (ç.n.)

fız birliğini akla getirir. Birliğin cezalı askerlerini gönderdikleri yer burasıydı. Askerler buraya iyice yerleşmişlerdi. Burada neşeli bir hayat sürüyorlardı ve Hôtel des Haricots'ya gitmek bir ceza olmaktan çok bir eğlence partisi gibi kabul ediliyordu.

Millî muhafız birliği ilga edilince Hôtel des Haricots da işlevsiz kaldı, bunun üzerine belediye orayı aydınlatma deposu yaptı. Burası bu haliyle, Paris sokaklarının geceleri nasıl ışıklandırıldığına dair –tam tabiriyle– aydınlatıcı, oldukça ilginç bir müzedir.

Artık eski sokak fenerlerinden çok az kaldı. Bunlar merkezden uzak belediyelere satıldı, fakat buna karşılık, döküm sütunlar, lirler, gazlı ve elektrikli sokak fenerlerinden koskoca, gölgesiz bir orman var!

Burada artık bronz rastlanmıyor; bu pahalı alaşımdan fenerler yalnızca Opera'da var. Vaktiyle dökümü bakırla kaparlardı ve bu kaplama, fener başına yaklaşık iki yüz frank tutuyordu.

Bugün artık belediye daha tutumlu, sokak fenerleri bronz rengine boyanıyor sadece, bu işlem de üç franga mal oluyor.

En yüksek ve en büyük fenerler, bulvar tipi denen modelden. Köşelerde ve dar kaldırım sokaklarda hâlâ payandaları duruyor.

Fakat belediyenin, her aydınlatma aletinden en azından bir numuneyi satmak yerine deposunda saklamamış olmasına esef etsek yeridir.

Carnavalet'de bunlardan birkaç tane var, ama çok az, Saint-Fargeau'daki Lepeletier Kütüphanesi'nde de hâlâ bazı modellerin birkaç fotoğrafı bulunuyor.*

Aydınlatma müzesini yazın ziyaret etmeniz tavsiye edilmez. Bu metalik koruda, bir Avustralya ormanından daha fazla gölgelik yoktur.

---

* Carnavalet, Paris şehir tarihi müzesidir. 1872'den beri belediyenin tarihî koleksiyonlarının bulunduğu Lepeletier Kütüphanesi'nin binası 1989'da müzeye eklenmiştir. (e.n.)

Ama küçük meydan gölgeli.

Alexandre Treutens, uzak ülkelere yaptığı seyahatlerin dönüşünde gelip şiirlerini işte burada, parmaklıkların önündeki bir bankın üstünde yazıyordu.

Bu halk şairi yoksul mu yoksuldu. Kahvehanelerde yol işçilerine ya da denizcilere okuduğu, belli belirsiz insan sevgisiyle dolu şiirler yazıyordu. Acaba bu hüznü küçük adamı şiir uğruna kunduracılık mesleğini bırakmaya hangi karanlık sebepler itmişti? Paris civarında başıboş dolaşır ve ne zaman bir kasabada dursa, otoriteye saygı göstermek gibi bir kaygı duyar, öyle ki ilhamını oranın belediye başkanının isteklerine tabi kılardı. Enghien Belediyesi tarafından Alexandre Treutens adına düzenlenmiş, “bir gün boyunca” Enghien Belediyesi’ne ait alanda “gezici şairlik mesleğini” icra etme izni veren resmî bir belgeyi ben, kendi gözlerimle gördüm.

La Fontaine Sokağı’nın sol tarafında koyu gri, uzun bir duvar var. Biraz zorlukla aşılabilen bir kapı, içinde birkaç tavuğun ciddiyetle dolaştığı bir avluya açılıyor. Girişte sol tarafa tuhaf şeyler yığılmış, sanırım eski kabarık eteklerin tarlatanları bunlar.

Bu avlu tıka basa heykelle dolu. Mermer ya da bronz, her şekilde ve her büyüklükte heykel var.

Anlaşılan burada Rosso’nun bir eseri var; 1911 sergisinin büyük bronz geyikleri buraya getirilmiş, *La Fiancée du Lion*’un yanında duruyor, bu garip eserse Chamisso’nun bir pasajından mülhem:

Mersin yaprakları ve güllerle süslenmiş bekçinin kızı, kocasının isteği üzerine, kalbinin hilafına onun peşi sıra uzaklara gitmeden önce, heybetli çocukluk arkadaşına veda etmeye ve ona son bir öpücük vermeye gelir. Acıdan çılgına dönen aslan, tozun toprağın içinde onu öldürür ve kalbine isabet edecek kurşunu beklemek üzere cesedin üzerine uzanır.

Sağ taraftaki bina bir tür meçhul müzedir; içinde Philippe de Champaigne'in büyük bir tablosu, bir Le Nain (*Saint Jacques*) –Louvre'a yakışacak güzel bir tablo– ve çok sayıda modern tablo bulunur.

Bazı salonlar, Adalet Sarayı'ndan kaldırılmış olan, çarmıha gerilmiş İsa tasvirleriyle dolu.

Élie Delaunay'ninki Petit Palais'de sergilenmeyi hak ederdi. Bu çarmıha gerilmiş İsa tasvirlerinin bolluğunda insana dokunan bir şey var. Bir çarmıha gerilmişler kongresi sanki, idari sürgünlerini hep birlikte geçiriyorlar.

Bence onları böyle bir köşeye terk etmek yerine fakir kiliselere verseler daha iyi ederlerdi.

Bu müze, arkasında sokak feneri ormanı bulunan eski Hôtel des Haricots'nun oluşturduğu büyük, esrarengiz bir sitenin parçası. Ayrıca Paris Belediyesi'nin çekiliş salonu da burada bulunuyor, daha ilerideyse, uçsuz bucaksız bir düzlükte, kaldırım taşlarından piramitler yükseliyor. Bunları durmaksızın bozup yeniden yapıyorlar ve bazen bu piramitlerden biri, dalga geri çekilirken çakıtaşlarının çıkardığına benzer bir gürültüyle yıkılıyor.

Bu belediye binaları bölgesinden Boulainvilliers Sokağı'yla ayrılan bir gaz fabrikası, gazölçerleri, değişik yapıları, kömür dağları, cürufları, küçük sebze bahçeleriyle Ranelagh Sokağı'nın dünyanın en ıssız yerlerinden biri olan kısmına kadar uzanan araziye işgal ediyor. İmgelemi kovboy-lar ve lejyon askerleriyle dolu olan neşeli yazar Pierre Mac Orlan işte burada oturur. Dışarıdan bakıldığında oturduğu evin hiçbir dikkat çekici tarafı yoktur. Fakat içeri girildiğinde, insanın yolunu binbir zorlukla bulduğu bir koridorlar, merdivenler, avlular, balkonlar karmaşasıyla karşılaşılır. Pierre Mac Orlan'ın kapısı binanın en karanlık koridorunun dibine açılır. Daire zengin bir sadelikle döşenmiştir. Çok sayıda, fakat iyi seçilmiş kitaplar vardır. Yünle doldurul-

muş bir polis memuru, ev sahibinin keyfine göre duruşunu ve yerini değiştirir. En büyük odadaki şöminenin üzerinde Picasso'nun çizdiği, bendenizin küçücük bir karikatürü durur. Büyük pencereler, yaklaşık üç metre uzaklıktaki duvara bakar ve eğer biraz dışarı sarkılırsa, sol tarafta yükseklikleri hiçbir zaman aynı olmayan gazölçerler, sağ taraftaysa demiryolu hattı görülür. Geceleri, gaz fabrikasının altı devasa bacası harikulade bir görüntüyle alevlenir: Ay rengi, kan rengi, yeşil alevler ya da mavi alevler. Ey Pierre Mac Orlan, bahçeler semti Auteuil'de keşfettiğiniz bu eşsiz doğa manzarasını Baudelaire olsa ne kadar severdi!

Ricciotto Canudo, Paris'in merkezinde *Mont-joie*'yi* kurmak için buradan taşınmamış olsaydı, Raynouard Sokağı'yla Boulainvilliers Sokağı'nın köşesindeki otelde, onun kaldığı oda hakkında bir efsane oluşacaktı Auteuil'de. Ben bu odayı hiç görmedim fakat Auteuil'de oturan birçok kişinin burayı görme fırsatı oldu ve vaktiyle mahallenin kahvelerinde, otobüste, metroda konuşulan tek mevzu buydu. Auteuil sakinlerini şaşırtan, aynı otelde kalan Canudo'nun, dayalı döşeli olmayan bir odada yaşamasıydı. Aslına bakılırsa mobilyası yok değildi; yani küçük bir yatak, bir masa, bir sandalye ve üzerinde kitapların bulunduğu bir etajer. Yatağın çok dar olduğu söyleniyordu, ben de bir Auteuillünün zayıf bir kadından söz ederken "Mösyö Canudo'nun yatağına benziyor" dediğini duymuştum.

Aynı zamanda bu odanın perdelerinin hep kapalı olduğu ve Canudo'nun gece gündüz çok sayıda mum yaktığı da söyleniyordu. Öyle ki Canudo'nun yeni bir dinin rahibi olduğuna ve odasında bu dinin ayinlerini düzenlediğine inanılıyordu. Sağa sola dağılmış sarmaşık yaprakları tuhaf varsayımlara zemin hazırlıyordu, en revaçtaki varsayımsa Canudo'nun, amacı henüz keşfedilememiş büyüler yapmak için sarmaşıktan yararlandığı yolundaydı.

---

* 1913-14 yılları arasında iki haftada bir yayımlanan Fransız sanat dergisi. (e.n.)

Ve işte Auteuil'ün iyi kalpli insanları, Canudo'nun odasının etrafında böyle hoş ve meraklı yolculuklar yaparlardı.

Ama artık Seine'e doğru inelim. Hayran olunası bir nehirdir bu. İnsan ona bakmaktan hiç usanmaz. Onun gündüz ve gece manzaralarını sık sık terennüm ettim. Mirabeau Köprüsü'nden sonra bu gezinti yeri, yalnızca şairleri, mahalenin insanlarını ve tatil kıyafetleri içindeki işçileri cezbeder.

Auteuil'ün yeni rıhtımını pek az Parisli bilir. 1909'da bu rıhtım henüz yoktu. Jean Lorrain'in* sevdiği sefiş meyhanelerle dolu kıyılar yok oldu. "Büyük Neptune", "Küçük Neptune", su kıyısının koltuk meyhaneleri, ne oldu size? Rıhtım birinci kat seviyesine kadar yükseldi, zemin katlar toprağa gömüldü, şimdi içeriye pencerelerden giriliyor.

Ama Auteuil'ün en melankolik köşesi, Port-Louis ile Versailles Caddesi arasındadır. Théophile Gautier, Boulainvilliers Meydanı'nda otururdu, ama hiç kuşkusuz o zamanlar burada, bugünkü kadar çok demir döküntüsü bulunmuyordu ve canlı renklerdeki alacalı bulacalı ırmak kayıklarından oluşan küçük filosuyla Port-Louis henüz yoktu. Köprünün üzerinde sardunya ve küpeçiçeği saksıları dizili; küçük bir çocuk tabutunun etrafında, kasaların içinde yeşil ağaçlar bitmiş. Ve güneş parladığında, ırmak kayıklarının oluşturduğu tabut hiç de iç karartıcı gözüküyor.

---

* Fransız sembolist şair (1855-1906). (e.n.)

Mösyö Lehec'in Kitabevi

Kitapçı Mösyö Lehec kitaplarını öyle severdi ki, onları yalnızca, bu kitapları edinmeye layık olduklarına karar verdiği çok az sayıda insana satardı.

Kitabevi Saint-André-des-Arts Sokağı'ndayken sık sık onunla sohbet etmeye giderdim. Elindeki iyi kitapları tüketip neredeyse kör olmasından beri, Victorien Sardou* ile Anatole France'ın kitapçısı gözlerden ırak kaldı. O gün bugündür hiç kimse onun lütufkâr bilgi hazinesine başvuramıyor.

Bir gün, bir grup öğrenci, Saint-André-des-Arts Sokağı'ndan *Père Dupanloup* şarkısını söyleyerek geçiyordu; öyle açık saçık bir şarkı ki sözlerini tekrarlamak imkânsız. Mösyö Lehec o gün, Dupanloup adını meşru yollarla meşhur eden başpapazla, müstehcen ve satirik eserlerin en meşhur iki editörünün, aynı zamanda iki bilgin, Isidore Liseux ile Alcide Bonneau arasındaki ilişkileri anlatmıştı bana.

Meşhur *Père Dupanloup* şarkısının basılıp basılmadığını bilmiyorum ama hemen herkes bu şarkıyı bilir. Şarkı, hiç de halk tipi bir romancı olmayan Jules Mary'ye, *Les Exploits de M. Dupanloup* [Mösyö Dupanloup'nun Başarıları] adında mükemmel bir hiciv derlemesi ilham etti; daha şimdiden nadir ya da yakında o hale gelecek bir risale. Yazar, bir ön-sözde şöyle diyor:

---

* Fransız oyun yazarı (1831-1908). (e.n.)

“Ne askerlerin ne kilise mensuplarının gözünün yaşına bakan açık saçık ya da alaycı Fransız şarkısı, bu başpapazı bir tür Hristiyan Priapos* ya da Karagöz’e dönüştürdü ve ona en inanılmaz genetik erdemleri atfederek daha hayat-tayken onu efsane haline getirdi. *Père Dupanloup* şarkısının kökeni muhtemelen, Louis-Philippe’in saltanatının son yıllarına kadar uzanıyor.

Zaman zaman balonda, demiryolunda, Enstitü’de, Opera’da ve naif bir anakronizmle Berezina Muharebesi’nde karşımıza çıkan Mösyö Dupanloup (*de pavone lupus*), yarım asırdır, yürüyüşlerinin uzunluğunu ve manevralarının verdiği yorgunluğu unutmak için hiç durmadan kahramanlık şarkıları söyleyen askerlerimiz tarafından gerçek bir erotik ve vatansever kültle şereflendirilmiştir.”

Monsenyör Dupanloup’nun pedagojik meşgalelerinin tuhaf sonucu!

Ancak mübarek bir kişi olan bu başpapaz, belki de başka bir örneği bulunamayacak günahkâr bir güce sahip olsa gerekti. Zira rahip okulunda, faaliyeti ve derin bilgisi daha çok edebiyat alanında yoğunlaşan Isidore Liseux ile Alcide Bonneau onun öğrencisi olmuşlardı ve üstatlarının tuhaf şöhreti hiç beklenmedik biçimde alıp yürümüştü.

Mösyö Lehec, Liseux ve Bonneau’yu tanımıştı. Onun söylediklerini derledim, çünkü bu sözler, görüldüğü kadarıyla haklarında hiç kimsenin bir şey yazmadığı fakat belirli bir dikkati hak eden insanlara dairdi.

Liseux’nün yayınları giderek daha fazla aranır hale geldi, çünkü doğru dürüst, güzel ve nadir yayınlar bunlar. Bonneau, ruhban okulunda tanımış olduğu Liseux’nün en önemli iş arkadaşı oldu. Monsenyör Dupanloup’nun bu iki öğrencisi, aynı ölçüde alçakgönüllüydü. Son derece keskin tarzları birbirlerine benzer. Bana söylendiğine göre pek fazla

---

* Dionysos ile Aphrodite’nin oğlu olan, üreme gücünün temsilcisi kır tanrısı. Bir fallusla simgelenirdi. (ç.n.)

konuşmayan Liseux, ağzını açtığı anda son derece esprili ve iğneleyici olurdu.

Boulangisme* zamanında, meşhur general tarafından gönderilen birisi, yayımlanmak üzere olan bilmem hangi Doğu etnolojisi kitabını almak üzere Liseux'ye gelir. Liseux özür dileyerek kitap yayımlandığında nereye göndermesi gerektiğini sorar. Adam ona generalin adresini verir ve Boulanger adının ardından şunu ekler: “Bu adla tanınan ilk kişi; Bonaparte da böyleydi.”

Liseux hararetle cevabı yapıştırır:

“Pardon, Bonaparte adında biri 1527’de Roma kuşatmasına katılmıştı.”

Liseux, bir gün rıhtımda çok nadir ve kendisine gerekli olacak bir eser görür, fakat üzerinde kitabı almaya yetecek kadar para yoktur. Aceleyle gidip saatini Mont-de-Piété’ye rehin bırakır. Fakat geri döndüğünde kitap satılmıştır. Liseux kızgınlıkla oradan ayrılır. Bazen bu hikâyeyi anlatırken şunu da eklerdi: “Saatimi rehinden geri almadım. Bana lale vermeyen işe yaramaz bir soğandı bu.”

Bir başka seferinde bir in-folio** almak için bir eskici dükkânına girer. Fakat fiyat çok yüksek olduğundan uzun süre pazarlık eder, o kadar uzun süre pazarlık eder ki eskici ona şöyle der: “Çok fazla pazarlık ediyorsunuz, oysa ben müşterileri sıkıştırmıyorum. Fiyatı indirebileceğim kadar indiriyorum. Herkesin memnun olması gerekir. Şeytanın teki değilim ben!”

“O halde,” der Liseux, “kitabınıza karşılık size ruhumu satıyorum.”

Ama sonuçta ücreti geçerli bir parayla ödeyerek kitabı satın alır.

Matbaacısı Motteroz, Liseux’nün peşindeydi çünkü Liseux’nün ona borcu vardı:

---

* Adını 1886’da savaş bakanı olan Fransız General George Boulanger’dan (1837-1891) alan bir siyasi hareket. (ç.n.)

** Her kâğıdın ikiye katlanarak iki sayfa oluşturduğu bir kitap biçimi. (ç.n.)

“Motteroz öfkeden kıpkırmızı oluyor,” derdi Liseux, “büyüklik kompleksi bu; başımıza kardinal kesildi.”

Bir yazar ona, hiç istemediği bir elyazmasını teklif eder.

“Estienneler ya da Elzevirler* kitabınızı basar mıydı?” diye sorar Liseux. “Hayır! Değil mi?.. Güle güle mösyö.”

Kadının biri ona Hollanda hakkında, kendi tarzında bir eser sunmaya gelir: “Bu sanki mavi Hollanda,”** der Liseux gülümseyerek, “ne dersiniz madam, kitabınızın yutturmaca bir havası yok mu?”

Liseux’ye siyasi görüşlerinin ne olduğunu sorarlar:

“Ben cumhuriyetçiyim,” diye cevap verir, “fakat edebiyat cumhuriyetinden.”

İki kitapsever Liseux’nün dükkânında geç saatlere kadar kalmışlardır ve İngilizce bir kitabı tercüme etmekte olan Liseux’ü gevezelikleriyle rahatsız etmektedirler. 70 savaştan ve Bazaine’in ihanetinden söz etmeye başlarlar.

“Beyler,” der Liseux, “asılmış birinin evinde ipten söz edilmez, bir tercümanın evinde de bir hainden.”

Şaşıran adamlar kalkıp giderler.

Bir kitap meraklısı, arkadaşı olduğu bahanesiyle, Liseux’nün yayımladığı kitaplardan indirim ister.

“Pekâlâ,” diye cevap verir yayıncı, “kapaklarına Isidore Liseux ve arkadaşları için yazısını bastırdığıma göre kitapları alın.”

Ve kitap meraklısı hiç para ödemedi kitaplara alıp götürür.

Liseux bilimden, sanki arkadaşlarından biriymiş gibi, duygulanarak söz ederdi:

“Bilim ne serttir ne de itici,” derdi, “düşünün bir, onun gövdesi doğadır, kafası zekâdır ve ziyneti kitaplardır. Bonneau onu benden daha iyi tanır. Gözlerinin rengini, saçlarının

---

* Birincisi Fransız, ikincisi Hollandalı çok meşhur iki matbaacı aile. (ç.n.)

** Fransızcada Hollanda “Pays-Bas” adını alır. Liseux buna mavi (“bleu”) sıfatını ekleyerek, “edebiyata meraklı ama yeteneksiz kadın” anlamına gelen “bas bleu” ile kelime oyunu yapıyor. (e.n.)

tonunu o size söyleyebilir. Çünkü o bilimi asla terk etmez, bense zaman zaman, ticaretle uğraşmak için onu ihmal etmek zorunda kalıyorum.”

Napolili hikâyeci Basile’in bazı hikâyelerinin tercümesini yayımlamak niyetinde olduğu sırada, bu iş için Liseux’ye, adı has Almanca kökenli olan ve bu tercüme işini üstlenmek isteyen bir bilgini tavsiye ederler.

“Adının Pulcinella ya da en azından Polichinelle* olmasını tercih ederdim,” diye cevabı yapıştırır Liseux.

Ve projesinden vazgeçer.

Dükkânı Choiseul Pasajındayken Liseux’nün, birbirleriyle kardeş olan erkek bir tezgâhtarıyla kadın bir hizmetçisi vardı. Bu kadının Millî Kütüphane’de çalışan ve Liseux’nün yayınlarının çoğunluğunun bulunduğu bölümde görevlendirilmiş iyi bir arkadaşı vardı:

“Hep ikinci sırada olduğum ve onun patronuyla yattığı izlenimine kapıldım...” demişti bana bu adam. “En iyi arkadaşım olan erkek kardeşiye, saat ondan sonra yatmaya gelmesini istemeyen Mösyö Liseux tarafından sıkı bir denetim altında tutulurdu.”

Her şey bir yana, Liseux anlaşıldığı kadarıyla, iyi ve hoşgörülü biriydi. Kötü bir muhasebeciydi, çok borçlanmıştı ve yayınları ona çok pahalıya mal oluyordu. Matbaacıya, kâğıtçıya borcu vardı. Sermayesi ona fazlasıyla zarar verecek şekilde har vurup harman savrulmuştu ve kendi döneminin en iyileri arasında sayılan kitapların editörlüğünü yapmış olan bu adam, tam bir sefalet içinde öldü.

Mart 1894’teki satışının katalogunda, “O sırada,” der Octave Uzanne,** “Jouaust,*** yayınlarının abartılı ücretlerinden büyük zarar görmüş meraklıların haklı ayıplamaları arasında ve karnı tok öldü, o değerli, dürüst adamsa, cebin-

* Commedia dell’Arte karakterlerinden biri. (ç.n.)

** Fransız editör ve kitapsever (1851-1931). (e.n.)

*** Damase Jouaust (1834-1893) “Librairie des Bibliophiles”in yaratıcısı editör ve yayıncı. (e.n.)

de bütün serveti olan on dokuz kuruşla soğuktan ölüyordu, ya da kimbilir, belki de tiksinti ve bezginlikten!”

Anlaşıldığı kadarıyla Liseux’nün evrakı Van Crombrugghe adında Belçikalı bir kitapçının eline geçmişti.

Bonneau’nun varlığı hakkında toplayabildiğim ayrıntılar, burada aktarmak için pek de ilginç değil. Larousse kitabevinin en saygıdeğer ve en bilgili iş ortaklarından biri olmuş, mütevazı ve gözden uzak bir hayat sürmüştü. Birçok kişi, çok sık gittiği ve can sıkıcı bürokratik işlerinin hiç kolaylaştırılmadığı Millî Kütüphane’de onunla karşılaştığını hâlâ hatırlıyor.

Bunu onun icat edip etmediğini bilmiyorum ama şiir çevirilerinde, Fransız şiiri üzerinde gayet derin bir etki bırakmış olması gereken, esas metinle birlikte iki sütun halinde ve harfi harfine çeviri sistemini ilk kullananlardan biriydi.

Ben, Jal’in *Virgilius Nauticus*’unu Mösyö Lehec’in dükkânından aldım. Bunun birçok nüshası vardı onda.

Anatole France’ın ilham aldığı kaynaklardan bazılarını açıklayarak eğlendik.

Bu arada, bilgin Jal’in adını henüz zikretmedik, Jal meçhul birisi değildir, zira Littré,* denizcilik terimleriyle ilgili olarak hep ona atıfta bulunmuştur. Ayrıca Jal, Anatole France’ın kendi “Mösyö Bergeret”sine** atfettiği *Virgilius Nauticus*’un yazarıdır.

Virgilius Nauticus. *Æneis*’in denizcilikle ilgili pasajlarının tetkiki, yazan: Denizcilik Tarihçisi ve Deniz Arkeolojisi Yazarı Mösyö Jal... Paris, Kraliyet Matbaası, MDCCCXLI-II. Çağdaş romancıların en mütebahhirinin hayalgücünü süsleyecek eserin başlığı bu. 107 sayfalık bir octavo.***

---

* Émile Littré (1801-1881) ünlü bir Fransızca sözlük yazarıdır. (e.n.)

** Anatole France’ın *Monsieur Bergeret à Paris* adlı kitabındaki karakter. (ç.n.)

*** Tek bir tabaka kâğıdın katlanmasıyla oluşan sekiz sayfalık forma, bu formlardan oluşan kitap. (e.n.)

Vergilius'un gemicilikle ilgili bilgilerinin genişliğini hayranlıkla tespit eden Jal, en azından denizcilikle ilgili konularda Rabelais'nin düşmanıydı ve *Deniz Arkeolojisi* kitabının birçok sayfasını Pantagruel'in deniz yolculuklarına ayırmıştı.

“Meudon Papazı'nın ölümsüz eserinin dördüncü kitabını tahlil ederken,” der, “bu bilgin kişinin, denizcilikle ilgili şeyler hariç, belki de her şeyi bildiğini; geminin, denizde seyrin ve hatta denizcilerin kullandıkları kelimelerin ona neredeyse büsbütün yabancı olduğunu ve 16. yüzyıl gemileri hakkında kullanılmakta olan terimlerin açıklamasında ezkaza doğru bir şey söylerse bunun kesinlikle tesadüf olduğunu gösterdim.”

Bunun aksine Jal, *Æneis*'te denizcilikle ilgili bölümleri teknik açıdan incelediğinde tam tersi bir sonuca ulaşır.

Napoli ve Milano'da matematik okumakta olan henüz çok genç Vergilius'u bize gösterdikten sonra, onun Napoli, Sicilya ve Campania'da geçirdiği on sekiz yılı gözler önüne serer.

“Bu on sekiz yıl boyunca, neredeyse her zaman, ya Misen Limanı'nda demirli bulunan askerî filo ya Yunanistan ve Mısır'ın hazinelerini Panormos, Messina, Megara Iblea, Siracusa ve Parthenope'ye taşıyan zengin konvoylar ya da Etna'nın krateri etrafına yapılmış, bu muhteşem körfezin sakin sularında kendi kendilerini seyreden zarif meskenlerin sahibi olan zevk düşkünü zenginlerin eğlence sandalları vardı gözlerinin önünde.”

Daha ileride, “biri diğerini geçmeye çalışan ve şu gümüş ya da altın yaldızlı pruvasını, öbürü üzerinde sorguç şeklinde kıvrılmış süsleme bulunan pupasını gururla gösteren, birkaçının hamisinin arması üzerinde zarif bir kaz boynu olan, bazıları kürekleri sedefle ya da değerli bir madenden şeritlerle kaplı, çoğunluğu çeşitli renklerde yünle donanmış, hemen hemen hepsi kırmızı kumaştan ya da en beyaz ketenden, üzerinde erotik konuların resmedildiği ve gemi sahibinin ismiyle beraber şehvi bir felsefeyi yansıtan birkaç vecizenin

yazılı olduğu yelkenleriyle, binbir deniz aracının üzerinde iz bıraktığı” bu körfez üzerinde oyalanır Jal.

Ve Mösyö Jal’in, şairin âlimane titizliğini hiç hesaba katmayan Vergilius yorumcularıyla çevirmenlerine sabrı yoktur. Ascensius, *puppess* kelimesine ustalıkla bir açıklama bulamamıştır; “Papaz De La Rue, pruvaları pupaların karşısına koyan mantıktan hiç kuşku duymaz”; Annibale Caro gemilerin yerine pruvaları koymuştur; Gregorio Hernández de Velasco, Vergilius’u biraz küstahça ele alır; João Franco Barreto biraz daha titizdir ama çok da fazla değil; Dryden pruvalarla pupaları geminin kendisi olarak kabul eder; John Voss’un Almanca çevirisi Dryden’in İngilizce çevirisi kadar eksiktir; Fransız çevirmenlerin en saygıdeğeri Delille bile, yazarın metnini yabancı rakiplerine nazaran daha derinden anlamamıştır.

Mösyö Jal, Vergilius’un gemicilikle ilgili terimleri söz konusu olduğunda işi Malezya, Madagaskar, Yeni Zelanda dillerinden kelimeler saymaya kadar vardırı. Ayrıca *triplici versu* incelemesinde ilginç yaklaşımlarda bulunur:

“Fikrimce bu, üç kere tekrarlanan bir şarkıyı, bir çığlığı, bir narayı ifade ediyor. Gemilerde geleneği hâlâ yaşayan bir tür haykırış (*celeusma*); kol gücü gerektiren bütün işler için, mesela yelken halatları çekilirken bir tayfa, eski gemilerin gerçek çığırkanı (*hortator*) şunu söyler: ‘*Ouane, tou, tri! Hourra!*’ (One, two, three! Hourra! – İng.) Antik gelenek Ortaçağ’da Venedik’te çok güçlüydü, dükalılık gemisi Bucentaure’un forsalar takımı, gemi tersanenin girişindeki Kutsal Bakire şapelinin önünden her geçtiğinde ‘Ah! Ah! Ah!’ diye, üç defa bağırır, her tezahüratın ardından suya bir kürek darbesi vururmuş.”

Jal’in çıkardığı sonuç, çağdaşımız Bergeret’nin meşhur eserinde yer verdiği sonuçtan farklıdır muhakkak:

“Günümüz denizciliği eski zamanların denizciliğiyle yakından ilgilidir, bu benim için son derece açık bir olgudur.

İşte bu sebeple, modern denizcilikle uğraşan herkesin eski denizcilikle ilgili her şeyi öğrenmesi gerektiğini düşünüyorum; yine aynı sebeple, önemli bilginler oldukları halde çevirmenlerin bu denizcilik şairinin kullandığı özel dili anlamadıkları için mısralarını yoksun bıraktıkları bütün didaktik değer, mısralarına yeniden kazandırılmasıyla antik denizcilik meselesi hakkında başvurulabilecek çok verimli bir yazar olarak Vergilius'un uzmanlığı ortaya konmalı ve ispatlanmalıdır diye düşünüyorum.”

Anatole France belki, Mösyö Lehec'in kimi zaman içinde bir saat geçirdiği dükkânından *Virgilius Nauticus*'un bir nüshasını edinmiştir. Bir gün onu tesadüfen, Başpapaz Delille'e methiye düzerken duymuştum.

“Delille'in tek bir kusuru var,” diyordu Anatole France yaklaşık olarak, “o da hiç okunmuyor olması.”

Ve onun, ezbere bildiği tiratlarını okudu.

Belki de üstadı Leconte de Lisle'in bile bu kadar çok şiirini ezberlememişti.

Fakat bu iki şair arasında bir akrabalık yok mu?

Birisinin Leconte de Lisle ile Başpapaz Delille'i karşılaştırdığını duyduktan sonra, bir makalede, bana hiç de garip görünmeyen bir fikri aktarmıştım. Kısa bir süre önce aynı fikri uzun uzadıya ve iki tekrarla Louis Veuillot'nun satırlarında buldum: “Tasvirdeki bütün bu sahte parlaklıklar, bu renk ve ışık cümbüşleri, yaşlı Başpapaz Delille'in kılık değiştirmiş halinden başka bir şey değildir. Yalnız, dolaylamalarının karmaşası altında Jacques Delille, daha çevik adımlarla yürürdü. Küçük güzel patileriyle porselenlerin arasında hiç takılmadan koşan, arada bir küçük, güzel sahte incileri sallayan salon köpeği, sırtında vahşi ve özellikle alacalı askerlerle dolu bir savaş kulesi taşıyan bir file dönüştü. Ağır yürüyüşü iyi taklit ediyor, bununla birlikte yer sarsılmıyor.”

Ve birkaç gün sonra Veuillot şunları ekliyordu:

“Aşırı derecede tasvir yapıyor. Onun hemen hemen adaşı olan* ve zıddı gibi görünen diğer Delille’i hatırlattık. Aslında aralarındaki mesafe görüldüğü kadar fazla değil ve bu uçlar birbirine dokunuyor. Her ikisi de asli iş olarak tasvir yapıyor, çünkü hayal kurma yeteneğine, hissetme yeteneğine ve belki de düşünme yeteneğine sahip değiller. Yalnızca dış göze, yalnızca şiirin kabuğuna sahipler; öz ve kaynak onlara yabancı. Filozof olmakla yetinen ve usule uyuyor olmakla övünen eski Delille, bugün kuralsız bir serbest düşünür, hatta belki ukala olurdu. Caïn’i** k harfiyle yazar ve kolaylıkla kainite ve khaldaïque derdi. Genç de Lisle de, –yetmiş beş yıl önce– *bahçeleri, hayalgücünü, okumayı, kahveyi, satrancı* tasvir etmiş, Iris*** ile kayalar- rıysa yalnızca açık maviye boyamayı akıl edebilmişti. Aynı çocukça oyunu aynı maharetle talim eden aynı insan cahili kişilik bu. Tek fark, birinin Voltaire’in, diğerinin Victor Hugo’nun döneminde doğmuş olması.

Aralarındaki bir farkı belirtmek gerekirse, eski Delille’in hayalgücü belki de o kadar sınırlı değildi. Eserleriyle ve zamanıyla aramızdaki mesafeden değerlendirebildiğimiz kadarıyla, Başpapaz Jacques halkın kaynaklarından daha az yararlanıyordu. Leconte de Lisle’in tasvirleri, mimariden, heykelden, resimden ve desenden alınmış plastik hayallerle doludur zaten bütün maddeci şiirimiz büyük ölçüde, özellikle de geniş ve mebzul geçici heveslerinin alanında bunlardan yararlanır.”

Bununla birlikte ben, Başpapaz Delille’in sanatının Parnasçılar üzerinde gerçek bir etki yaratmadığı düşüncesinden uzaklaşmış değilim.

* De Lisle ve Delille neredeyse aynı şekilde telaffuz edilir. (e.n.)

** Leconte de Lisle’in şiirinin adı “Qaïn”dir. Doğru yazılışıyla Caïn, Kutsal Kitap’taki Kabil’in Fransızcasıdır. Caïnite ve chaldaïque ise sırasıyla Kabilci ve Kaldeni demektir. (ç.n.)

*** Yunan mitolojisinde tanrıların ulağı. Sembolü gökkuşağıdır. Leconte de Lisle’in *İlyada* çevirisinden bahsediliyor. (e.n.)

O zamanlar fazlasıyla kıymetten düşmüş bir şair olduğu ve Choiseul Pasajı'ndaki Parnassus'ta hiç kuşkusuz Jacques Delille'den değil, Leconte de Lisle'den söz etmek gerektiği için ondan yararlanmıyorlardı.

Anatole France, Saint-André-des-Arts Sokağı'ndaki dükkânda açığını kapatıyordu.

Kitapçı dükkânı hâlâ yerinde duruyor, görünüşü değişmedi, şimdi mesleğini iyi bilen, fakat kitaplara, Mösyö Lehec'in gösterdiği neredeyse batıl inanç boyutundaki saygıyı duymayan bir başka kitapçı tarafından işletiliyor.

Bourbon-le-Château Sokağı No: 1

Bu eski evde, 23 Aralık 1850’de iki kadın öldürülmüştü. Bunlardan biri, Mösyö Thiéry’nin yönettiği *Petit Courrier des Dames* dergisinde desinatör olan Matmazel Ribault idi. Ölmeden önce parmağını kanına batırarak bir paravanın üzerine şunları yazacak gücü bulmuştu: “Katil Mösyö Thi’nin kâtibi.” Kâtip Laforcade, işlediği cinayetten birkaç saat sonra tutuklanmıştı.

Günümüzde bu ev, kendini bir başka şekilde sunuyor meraklıların dikkatine.

Fernand Fleuret’nin çağdaş basını yermeye yönelik *Falourdin* adlı hicivli macaronée’sini* ithaf ettiği Burgonyalı şair André Mary burada oturur.

Şiirinin başında Fernand Fleuret, Bourbon-le-Château Sokağı’ndaki eski evi dile getirir:

Kitapların ve Çin vazolarının doldurduğu
Buci kavşağındaki loş evinde
Küflenmiş bir Boethius çevirirsen eğer

Yalnızca arkaizminden dolayı biraz sitem edebileceğimiz –bu kadar nadir görülen bir kusur sitem etmeye değerse şa-

---

* Amiyane kelimelerin sonuna Latince ekler takılarak oluşturulan burlesk bir şiir tarzı. (ç.n.)

yet- *Falourdin*'in yazarı, manzumecilerin nadir olduğu günümüzde en iyi Fransız manzumecilerinden biri ve gerçek bir şair olduğu için ürünlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını hak ediyor...

Fernand Fleuret Normandır. Bir keresinde, Normandiya'nın bininci yılının kutlandığı bir ziyafette, yanında bulunan dev gibi bir Norveçli ona nazikçe bakmış ve şöyle demiş:

“Siz küçük Viking; ben büyük Viking.”

Bir başka Norman şairin gözlemine göre küçük Viking, Bayeux halısındaki okçuya benziyordu.

Dur durak bilmez alaycılığıyla, henüz kolejdeyken bir gün, annesiyle babasının aşçısına bir kılıf gösterip bunun, adını vaktiyle sakın Condom şehrinden aldığını ve büyük paralar için çok uygun ve yeni tür bir para kesesi olduğunu söylemişti. Bu, kasapta bir kahkaha tufanının kopmasına sebep olmuş ve bu tufan bütün şehre yayılmıştı. Aşçı kadın, kendisini kandıranın adını saklamaksızın fena halde yakınmıştı. O günden beri dindar kadınlar Fernand Fleuret'ye kötü gözle bakar.

Fernand Fleuret, Mérimée'ninkinden çok üstün olan *Louvigné du Désert Beyefendinin Ok Kılıfı* eserini takma adla yayımlamak istediğinde, Odéon yakınlarında bulunan bir yayıncıya başvurur.

Yayıncı bizim Fleuret'ye gülümser, elyazmasını eline alır, açar ve gözüne çarpan ilk kelime, dizgicilerin yaptığı fevkalade bir dizgi hatasıdır; gazetenin birinde Madam Dieulafoy'nın vaşaklarından söz edilmektedir.

“Vaşaklar mı mösyö!” diye bağırır yayıncı elyazmasını kapatarak. “Mösyö... çıkın dışarı mösyö.”

Buci kavşağındaki loş evde hâlâ, *Vers et Prose*'da [Şiir ve Nesir] M.C. başharfleriyle, Jean Moréas'ın anısına yazılmış *Anniversaire* adlı mükemmel bir şiir yayımlayarak merak uyandırmış olan Maurice Cremnitz oturuyor.

Maurice Cremnitz uzun zamandan beri eserlerini gün yüzüne çıkarmayan bir şairdir. Sevimli ve şan şöhret derdi olmayan bir adamdır. Şair dostları, onun zevkinin kusursuzluğuna çok güvenirler; her ne kadar kararları hiçbir şekilde hüküm değilse de, genellikle onları doğuran ve düzenleyen tasvibinden daha üstündür. Büyük bir gizlilikle ve çok küçük bir çevre içinde uyguladığı bu otorite ona hiç de talip olmadığı ve sorumluluklarla dolu beklenmedik bir rol verir.

Yürüyüş yapmayı seven Maurice Cremnitz, barış zamanında her yıl hiç bilmediği bir bölgeyi yürüyerek katederdi. Bavullarla uğraşmazdı; elinde sağlam bir asayla, saatleri hiç dikkate almaksızın istediği zaman mola vererek seyahat ederdi.

Bir keresinde Montereau yakınlarında iki jandarma yol üzerinde onu durdurup belgelerini sormuş.

Maurice Cremnitz aranmış taranmış, üzerinde yalnızca Millî Kütüphane giriş kartını bulabilmiş. Jandarmalar kartı incelemişler ve aralarından biri şöyle demiş:

“Yani, burada mı çalışıyorsunuz?”

Cremnitz'den aldığı olumlu cevap üzerine şunu eklemiş: “Trene bile binemediğinize göre patronlarınız size çok az para veriyor olmalı.”

Yeni kuşakların pek az tanıdığı, fakat ne André Gide'in ne Paul Fargue'nün unutabildiği Maurice Cremnitz, savaşın başında askere gitti.

Nice'te, piyade eri üniforması içinde rastladım ona.

Cremnitz talimgâhlarda yedek piyade hayatı yaşıyordu. Bir kafede birkaç dakikalığına görüştük; piyade eri, topçu olan beni kendinden daha iyi giyimli bulmuştu. Bundan neredeyse utanç duymuştum ve ondan ayrılırken, mahmuzlarımın parıltıları bu nazik ve yiğit delikanlıyı üzmesin diye kafeden geri geri çıktım.

Askerî eğitimim sırasında hem Nice'te hem Nîmes'de, başka birkaç edebiyatçı askere daha rastladım. Cephede

görev yapamayacak kadar yaşlı yedek subaylardan oluşan bir alayda onbaşı olan oyun yazarı Auguste Achaume'u gördüm. Kaputunun altında iyi görünüyordu; bir paten sahasına yerleştirilmişti ve orkestra kürsüsünde yatıyordu, şu andaysa çadırdaki yatıyor. "Acemiliğimi" tamamladığım topçu garnizonunda yatağım, Toulon'daki Facettes edebiyat grubu üyelerinden şair bir onbaşının, René Berthier'nin yatağının yanındaydı. Şiirlerinden bazılarını okudum, fikrimce kendi kuşağının en iyi şairlerinden biri. Şu anda topçu asteğmen. Bu şair ayrıca, insanlığa yararlı birçok icadı olan birinci sınıf bir bilgindir.

Nîmes'de ayrıca, Bourbon-le-Château Sokağı, 1 numaradaki evi birçok kez ziyaret etme fırsatı olmuş ve savaş üzerine güzel bir edebiyat kitabı olan *Les Heures Déchirées*'yi yayımlamış olan Léo Languier ile de karşılaştım.

1915 Mart'ının ilk pazar günü, La Grille adlı küçük lokantada yemek yediğim sırada, bir onbaşı masasından kalktı ve *La Chanson du Mal-aimé*'nin bir kıtasını okuyarak bana yaklaştı.

Şaşırp kalmıştım. Bir top arabası sürücüsü kendi mısralarının yüzüne okunmasına alışık değildir. Ona bakıyordum, fakat tanıımıyordum. Uzun boyluydu, yüzü sakalsız bir Victor Hugo'ya, daha çok da Balzac'a benziyordu. "Ben Léo Languier," dedi sonra, "günaydın Guillaume Apollinaire." Ve birbirimizden ancak akşam, garnizon koğuşuna dönüş saatinde ayrıldık. O gün ve daha sonraki günlerde savaştan söz etmedik, çünkü askerler savaştan hiç söz etmezler; Moréas'a rağmen yasemin bitmeyen* Nîmes'in florasından konuştuk. Bazen, valilik başkâtibi sevimli Mösyö Bertin, neşeli sohbeti ve manevi konulardaki derin bilgisinin letafetiyle bize katılıyordu. Léo Languier'nin korkunç sesi konuşmaya hâkimdi, birlik arkadaşlarından biri olan "Kıbrıslı

---

* Jean Moréas bir şiirinde, "Beyaz mersin toplayın Atina korularından / Nîmes'den ise yasemin" der. (e.n.)

Ferragut”un* adını söylerken sesinin yarattığı gürlemeler hâlâ kulaklarımdadır.

Larguier bir pazar günü Mösyö Bertin’le beni arkadaşlarından birinin, desenleri Despiau’nunkilerin saflığını taşıyan ressam Sainturier’nin evine götürdü. Sainturier keşiş gibi yaşıyordu, tanınmayan biriydi ve güneyde kendi güneşli karanlığından memnundu. Askerlik yaşını çoktan geçmiş olduğu halde çok genç görünüyordu, sağlam yapılıydı ve çok çalışıyordu; kendi kişisel üretimleri dışında evinde, hiç beklemediğim sanatsal hazineler de görülüyordu.

Stendhal’in, yazarı beline kadar ve cepheden tasvir eden, alışılmışın dışında bir portresini işte burada gördüm. Yüzü sakindi ve muzipçe parıldıyordu. Alfred de Musset’yi de ilk defa ressam Sainturier’nin evinde gördüm. Ricard’ın** yaptığı bu tabloyu gördükten sonra onun diğer portreleri sahteymiş gibi gelir. Musset profilden çizilmiştir. Larguier bu tablodan gözlerini alamadı, Sainturier de ona, savaştan sonra bunun bir kopyasını yapmaya söz verdi. Burada, yine Ricard’ın güzel bir Manet portresi var. Sainturier’de bir Van Dyck da gördük: *I. Charles’ın Çocukluğu*. Ayrıca Isabey’nin*** bir çok portresi ve minyatürü, bir El Greco, Boucher’nin**** eskizleri, harikulade bir Latour,***** iki Hubert Robert, Monticelli’ler, Cézanne’nin küçük bir natürmortu vs vs.

Ertesi gün Larguier’yi göremedim. Bir eğitim kampına gitmiş, oradan da sıhhiye onbaşı olarak cepheye doğru yola çıkmıştı. Champagne Muharebesi’nde birbirimize yakın yerlerdeydik fakat bir türlü buluşamadık. Larguier orada yaralandı ve ancak onun izinlerinden birinde, Bourbon-le-Château Sokağı, 1 numaranın, Fernand Fleuret’nin terennüm ettiği bu “loş ev”in tam önünde yeniden karşılaşabildik.

---

* Bazı eski Fransız ve İtalyan eserlerinde adı geçen kurgusal bir karakter. Kimi zaman bir dev olarak tasvir edilir. (e.n.)

** Louis Gustave Ricard (1823-1873). (e.n.)

*** Jean-Baptiste Isabey (1767-1855). (e.n.)

**** François Boucher (1703-1770). (e.n.)

***** Henri Fantin-Latour (1836-1904). (e.n.)

Buci Sokağı'nın Noelleri

Savaştan önce, benim kuşağımın şairleri için çok değerli olan Buci Sokağı'nı, aralık ayının 24'ünü 25'ine bağlayan gece gidip görmek gerekirdi. Bir keresinde André Salmon,* Maurice Cremnitz, René Dalize ve ben, bu sokağın yakınlarındaki küçük bir mahzende Noel yemeğini yiyorduk. Noel ilahilerinin söylendiğini duyduk. İlahilerin sözlerini stenoyla yazdım. Fransa'nın değişik bölgelerinden ilahiler söyleniyordu.

Noel ilahileri dinî ve halk şiirimizin en ilgi çekici anıtlarından değil midir? Bu şarkılar her halükârda, içinden çıktıkları taşranın ruhunu ve âdetlerini belki de en iyi yansıtan eserlerdir. Buci Sokağı'ndaki bu küçük mahzende not ettiğim ilahilerden ilkini, Bourg-en-Bresse doğumlu bir berber çocuk söylemişti.

Bresse'in Noel ilahileri savaş zamanının ilahileri gibi değildir elbette. Rabelais'nin eserlerindeki gibi yiyeceklerin sayılıp dökülmesi, içinde yaşadığımız bu yoksunluk çağının kısıtlamalarıyla tezat oluşturur.

Haberi öğrendiği anda – Bourg şehri – Davullar başladı çalınmaya – Her şeyi koymak için çanaklara. – Çulluklar, tavşan yavruları, – Bildircınlar, yağlı horozlar, – Şölen yapmak için – Curnillon'dan alındı. – Noel yemeği yapmak için – Curnillon'dan alındı.

---

* (1881-1969) Fransız şair, Apollinaire ile birlikte şiirde kübizmin ilk savunucularındandır. (e.n.)

Gog üç hindi palazı getirdi – Ve güzel bir kaz doldurdu – Ve bir dana sırtından – Güzel bir yahni yaptı; – Karısı domuz sucuğu yaptı – Ve Mösyö Choin'in evinden – Koca bir gümüş lenger aldı – Koymak için içine – Koca bir gümüş lenger – Hediyesini koymak için içine.

Salçalı köfte getiren – Ve güzel bir domuz sucuğu alan – Bonne Ecole'ün sahibini – Çağırmaya gittiler hemen; – O da dana kızartmalarını – Dana kulaklarıyla karıştırdı – Ve üç küçük fıçı – Har, har, hardal getirdi – Ve üç küçük fıçı – Dijon hardalı.

Saint-François'nın sahibi, – Tesnière Mahallesi'nde – Sobalarla ızgaraların gürlediğini duyunca – Yaptırdı hemen uşağına – Bir tavuk yemeğini – Herkes yaladı doğruca – Du, du, dudaklarını – Herkes yaladı doğruca – Dudaklarını ve parmaklarını.

Ayıışığında yola çıkıldığını – Görür görmez Ecu'nün sahibi, – Beş paralık şeker – Kattı onun içine – Şatolara benzer – Pastalar yapmak üzere; – Ekmekten daha iyi bunlar – Kadınlar, kadınlar, kadınlar için – Ekmekten daha iyi bunlar – Kadınlar ve çocuklar için.

Bir tahtanın üzerine Neren – Kar gibi beyaz domuz sucuğu bıraktı, – Ve ekmek gibi kara on iki sığirdili; – Ve sık sık içtiğim – Güzel eski şarabından – Tanrı'nın izniyle içeceğim – Paskalya'ya, Paskalya'ya, Paskalya'ya kadar – Ve Tanrı'nın izniyle içeceğim – Eğer bana vermek istemezse o başka.

Sıra ikimizde Peder Alexis – Bir ikramda bulunmalıyız biz – Ve beş altı kişi toplanmalıyız – Saraband dansı için; – Müthiş gürültümüzle – Şarkılar söyleyeceğiz gerçekten –

Noel, Noel geldi – Şölen yapacağız – Noel, Noel geldi – Ezilmiş et suyu yapacağız.

Bu Noel yemeğinin ardından, işte birkaç yıl önce Saint-Quentin yakınlarında da duyulmuş daha güzel bir başkası daha. Ben, Buci Sokağı'nda kaydettiğim şeklini veriyorum bu arada.

Şarkı söyleyelim, sizden dileğim, – Noel şarkısını yüksek – Ve güzel bir sesle – Kutlayarak – Bakire Meryem'i – Hamile kalmasını – İlk günah olmaksızın – Kirlenmeden.

Bu genç kız – Nasıra denen – Asil şehrin yerlisiydi – Erdemlerle doluydu – Pek latifti bedeni – Gökyüzünün altındakilerin – Oydu en güzeli.

Tanrı'ya yalvarmak için – Tapınağa giderdi – Onu evlendirmek için – Topladılar meclisi – Böylesi güzel bir kız – Buna rıza göstermedi – Çünkü saf ve bakire olarak – Yaşamak ve ölmekti niyeti.

Melek emretti onlara – Bir araya toplamalarını – Ve bir sıraya geçirmelerini – Bütün evlilik yaşındakileri – Ve hangisinin değneği – Çiçek açacak olursa – Asil bakireye – Olacaktı koca.

Akın ettiler sonra – Kibar beyefendiler – Bakire güzel, latif – Dilekler dileniyor; – Asil kızın önünde – Her biri duruyordu – Fakat en mahiri bile – Orada kaybediyordu.

Yusuf değneğini aldı – Oraya gitmek için: – Bakireyi ne kadar – Arzulamıştı kimbilir; – Çünkü hayatı boyunca – Ne niyeti olmuştu – Evlenmeye – Ne arzusu kız istemeye.

Tapınağa ulaşıp – Bir araya gelince – Hepsi birden toplanıp – Bir düzene girince – Yusuf'un latif değneği – Çiçekler açıverdi – Üstelik aynı anda – Hem çiçek hem meyve verdi.

Ve büyük bir saygıyla – Aldılar Yusuf'u – Bembeyaz elleriyle – Bakirenin tuttuğu – Daha sonra rahip, – Kanunun reisi – İnançları üstüne – İkisine yemin ettirdi.

Bütün kibar çapkınlar – Başlarını eğdiler – Mucize olsa da bu – Mırıldanıp gittiler – Bu külrengi rahibin – Evliliğe gelince – Bakireyi alması – Yazık oldu dediler.

Sonraki gece – Gece yarısı civarı – Latif bakire – Kitabında okudu, – Göklerin kralının – Hiç lekelenmemiş – Bir bakireden doğacağını.

Meryem işte böyle – Dalmışken hayallere – Ve büyülenmişken – Tanrı'dan olan her şeyle – Büyük melek Cebrail – Belirdi birdenbire – Odasına girdi – En görünür haliyle.

Yumuşacık bir sesle – Büyük bir zarafetle – Şöyle dedi genç kıza – Selamladıktan sonra: – Tanrı sizi korusun – Güzel Meryem – İyilik Tanrısının – Dostusunuz siz.

Tanrı bir sır yarattı – Sizin üzerinizde – Annesi olacaksınız – Şanlı kralın; – İffetiniz – Ve bekâretiniz – Sizde saklı kalacak – Tanrı'nın bir işiyle.

Bu sözün üzerine – Bakire razı oldu – Tanrı'nın Oğlu uçarak – Onun içine kondu – Sonra hamile kaldı – Kralların prensine – Acısız şikâyetsiz – Dokuz ay taşıdı onu.

Bu asil vazifeyi – Yusuf ise duymamıştı – Homurdanmaya başladı – Söylenerek uzaklaştı – Fakat göksel melek

– Ona dedi ki uyuduğunda – Kaygılanmana gerek yok – Tanrı’dandır oğlan.

Yusuf ile Meryem – Her ikisi de bakir – Birlikte yollandılar – Beytüllahim’e doğru – İşte burada doğurdu – Kutsal Bakire – Fukaralık içinde – Gecenin yarısında.

Orada teselli edildi – Göklerin melekleri tarafından – Orada ziyaret edildi – Neşeli papazlar tarafından – Orada saygı gördü – Üç asil kral tarafından – Ve orada reddedildi – Asil burjuvalar tarafından.

Meryem’e dua edelim – Ve onun oğlu İsa’ya – Cennete ulaşalım – Bu hayattan sonra – Ve yolculuğumuz – Artık son bulduğunda – Mavi gökyüzünün – Mirasını alalım.

Aşağıda küçük bir bölümünü verdiğim şu olağanüstü Noel şarkısı May-en-Multien’de kuşkusuz hâlâ söyleniyor-
dur:

İşaret verildiğinde – Toplanıyoruz çobanlar – Birlikte gitmek için – Tourellourirette’i selamlamaya – Louladerirette’i selamlamaya – Yeni doğan kralı.

Ve şu da:

Saint Liphard gidip aldı – Dame du Chemin’i – Hepsi ellerinde – Kavallar, lavtalar ve gitarlarla – Oraya ulaşmak amacıyla – Şenlikler yapmak için – Trompetler, davullarla – Gün boyu oynamak için.

İşte Buci Sokağı’nda duyduğum bir Noel şarkısı daha. Kaynağının ne olduğunu bilmiyorum. Her ne olursa olsun, son derece kırsal ve hoş bir şarkı:

Nakarat: Otlasın hayvanlarınız bırakın – Küçük çoban derelerden tepelerden – Otlasın hayvanlarınız bırakın – Ve gelin Noel şarkısı söylemeye.

Çok yeni bir şarkı söyleyen – Bülbülün şakıdığını duy-
dum – Öylesine yüksek, öylesine güzel – Öylesine titrek –
Öyle çok vaaz verdi ve gevezelik etti ki – Kafamı ütüledi –
Ben de aldım asamı – Görmeye gitmek için Noel'i (nakarat).

Sordum Çoban Noel'e – O güzel mi güzel – Cıvıldaşıp
söyleşen – Bülbülü duydun mu diye – Şurada, bir çamın üze-
rinde? – Ah, evet! dedi, onu duydum – aldım trompetimi –
Bununla neşe buldum (nakarat).

Birlikte söyledik bir şarkı – Diğerleri de geldi duyunca yay-
garayı. – Öyleyse dans edelim – Alizon'u al! – Ben Guillemette'i
alacağım – Şişman Guillot'yu alsın Margot – Peki Péronnelle'i
kim alacak? – Onu da alsın Talebot (nakarat).

Artık dans etmeyelim, fazla geç kalmayalım; – Erken gi-
delim, tırıs koşalım – Biraz sonra gel – Bekle, Guillot – Kü-
çük avlumu bozdum – Takunyam tamir ister – O zaman al
şu kordonu – Sana çok yardım eder (nakarat).

Nasıl, Guillot, gelmiyor musun sen? – Evet, hafif adımla-
rıyla gidiyorum ben – Duymuyor musun – Durumum bes-
belli – Terlikler var ayağımda – Bu yüzden hızlı yürüyemi-
yorum – Kara batıp duruyorlar – Ayaklarımı üşütüyorum
(nakarat).

Önden yürü, zavallı Mulard – Ve değneğine aban – Ve
sen Coquard – İhtiyar Lorient – Utanç duyuyor olmalısın
– Dişlerini böyle büzüştürdüğün için – En azından insanla-
rın karşısında – Buna dikkat etmelisin (nakarat).

Öyle bir hızla koştuk ki – Görmek için şefkatli Kurtarı-
cımızı – Ve Yaraticımızı – Ve Öğretmenimizi; – Tanrı biliyor,
– Muhtaçtı kundak bezine – Kuru otların üstünde – Uzanı-
yordu yemlikte (nakarat).

Annesinin birlikte olduğu – Bir ihtiyar aydınlattı onu
– Hiç benzemiyordu – Nazik yapılı olana – Onun babası
değildi – Yüzünden fark ettim ki – Annesine benziyordu –
Ondan daha da güzeldi (nakarat).

Koca bir paket yiyeceğimiz vardı – Ziyafet çekmek için
– Fakat Jean Huguet'nin – Müge çiçeği – Ve koca bir köpek
– Buldular tencereyi – Sonunda köylü kadın – Açık bıraktı
kapıyı (nakarat).

Eğlenceyi uzatmadık; – Ben ona bir koyun verdim – Kü-
çük oğlana Péronnelle – Bir ardıçkuşu verdi – Ve Margot
ona süt verdi – Üstü kapakla kapalı – Küçük bir çanak için-
de (nakarat).

Hepimiz dua edelim Krallar Kralına – Hepimize iyi bir
Noel versin – Ve huzur getirsin – Kötülüklerimizi – Tutma-
sın hatırında – Affetsin günahlarımızı – Arafta bulunanların
– Günahlarını silsin (nakarat).

Bu da yalnızca aşağıdaki bölümünü not etmiş olduğum
için hayıflandığım, hoş bir Noel şarkısı:

Bir sabah vakti uyandım – Şafak beyaz mantosunu giy-
diğinde – Nolet, Nolet, Nolet'nin* şarkısını söyleyelim – Yine
Nolet'nin şarkısını söyleyelim.

Ve şu doldurma Noel şarkısı:

---

* Nolet, Noel'in küçültmesidir. (e.n.)

Doğumunu kutlayalım – Nostri salvatoris – Lütuf getirenin – Dei sui patris – Bu sevimli Kurtarıcı – In nocte media – Doğdu bir ahırda – De Casta Maria.

O akşam, savaşın yıktığı bir taşra bölgesinin, La Fontaine'in ve Paul Fort'un kırlarının* Noel şarkısını not ettim:

Cernay kızları – Hiç uyumadılar. – Tereyağı ve sütle – Tarlalara yollandılar – Ve Taissy tarlalarından – Şose yolu geçtiler – Duyduktan sonra – Gürültüyü – Ve müthiş tartışmasını – Sillery'ninkilerin.

Son olarak, birisinin, yakın tarihli olması gereken, çok hoş bir Noel çocuk şarkısı söylediğini duydum. İşte bir dört-lüğü:

Küçük bir arı – Eşekarısı gibi vızıldadı – Tombul çocuğa yaklaştı – Ve dedi ki kulağına – Şeker getirdim sana – Hari-kulade bir şeker – Küçüğüm tadına baksana.

Eski Buci Sokağı'nda yüzlerce değişik izlenim edinebilir insan. Savaştan birkaç yıl önce bir Noel gecesini, bu Noel şarkılarının söylendiğini duyduğumda hissettiklerimi bunların hepsine tercih ederim.

---

* Reims şehri. (e.n.)

“Napo”dan Ernest La Jeunesse’in Odasına

Akşama doğru, dondurmasıyla meşhur Napo’nun terasında biraz vakit geçirdiğim olur. Bulvarlar üzerindeki Café Napolitain, zamanında bir edebiyat kahvesi olarak büyük rağbet görmüştü. Burada hâlâ edebiyatçılar, tiyatrocular görmek mümkündür. Fakat asıl büyük edebiyat çağı savaştan önce, Jean Moréas’ın, Catulle Mendès’in, Silvain’lerin ve özellikle dalkavukların ortasında çalım satan Ernest La Jeunesse’in buraya sık sık geldiği dönemdi.

Ama benim *Boulevard* yazarıyla tanıştığım yer burası değildi.

1907’de bir gün, Italiens Bulvarı’ndan ayrılıp Grammont Sokağı’na sapacağım sırada, önümden yuvarlanan beyaz bir kâğıt parçası dikkatimi çekti.

Bir el ilanı olduğunu sandığım bu uçan kâğıdı gayriihitiyari yakaladım. Fakat aynı anda kafamı kaldırdığımda, bulunduğum yerin yakınındaki bir evin üçüncü katında, bana seslenip hızla camdan çekilen maskeli bir adam fark ettim: “Kâğıdı tutun mösyö, şimdi aşağı inip sizden alacağım.”

Beş altı dakika bekledim, gelen giden olmayınca eve girdim ve kâğıt parçasını, üçüncü katın sakinine iletmesi için kapıcıya vermek istedim. Fakat kapıcı bana şöyle cevap verdi: “Yanılıyorsunuz herhalde, üçüncü katta kimse oturmuyor. 12.000’lik bir daire bu ve kiralık.”

Hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermeden, elimdeki kâğıttan bir adres okur gibi yaptım ve bir numara hatası olduğunu öne sürerek özür dileyip çıkacak oldum, ama tam camlı kapıyı açacakken, maskesini çıkarmakta olan adamın önümünden koşarak geçtiğini gördüm. Görebildiğim kadarıyla yüzü tamamen tıraşlı, sarışın bir adamdı bu. Az önce cereyan eden küçük olaylar öyle esrarengiz bir hal almıştı ki, bende kayıp kâğıdı iade etme isteği kalmamıştı. Hem meraklanmıştım hem de endişeliydim. Yeniden kapıcıya döndüm ve ev aramakta olduğumu, bulvarın üzerinde bir yere yerleşmemin iyi olabileceğini söyleyerek söz konusu daire hakkında biraz bilgi istedim. Birkaç saniye sonra, kapıcıyla birlikte üçüncü katın boş odalarını dolaşıyordum ama ilgilendiğim tuhaf olayla bağlantılı olabilecek hiçbir şey göremedim. Önemli bir sırrı gizlediğinden emin olduğum bu kâğıt parçasını yakından incelemek için sabırsızlanarak, aceleyle çıktım.

Sokakta adamı görmedim. Tahminimce, üçüncü kattan Grammont Sokağı'na doğru gittiğimi fark etmiş olduğundan, beni göremeyince bu sokağa sapmış ve şu anda beni yakalamak üzere peşimden koştuğunu sanıyor olmalıydı.

Geri döndüm, Richelieu Sokağı'na girdim ve Palais-Royal'e ulaştıktan sonra oradaki sakin bir birahane, kaygı verici kâğıdın içeriğini çözmeye uğraştım. Yeteneksiz bir el tarafından şunlar çiziktirilmişti: A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. S. T. U. V. W. X. Y. Z. Bu büyük harflerin yanında, altında iki yerden alev fışkıran kaba bir adam figürü, bunun yanıdaysa, 5 rakamının tam üzerine yerleştirilmiş 1 rakamı bulunuyordu. Bir bulmacayla karşı karşıyaydım, fakat hâlâ bazı gazetelerde yer alan ve akşamları kahvelerde taşralı Oidipusların çözdükleri anlamsız bulmacalardan biri olmadığını hemen anladım. Önümdeki bulmaca eski bir sanatı işaret ediyordu. Bu bulmacayı yaratan kişi, Ortaçağ yergicilerinin açıkça söylemeye cesaret edemediklerini resimle anlattıkları ve okuma yazma bilmeyen halkın

ancak resimle anlayabildiği Picardie bulmacalarına hayat veren halk simgecilliğini biliyordu. Zorunlu eğitim sayesinde, aynı sebeplerle harfleri ve rakamları dışarıda bırakması gerekmeyen elimdeki bulmacanın yaratıcısı, Picardie sanatına, bulmacanın çoktan düşüşe geçtiği Rönesans'ın okumuş yazmışlarının usullerini de karıştırarak bunlardan da yararlanmıştı. Demek ki, böyle bir bulmacayı çözmek için, gördüğüm işaretlerle onların ifade ettikleri arasında tam bir telaffuz bağlantısı aramam gereksizdi. Kısacası, kâğıdın üzerine R hariç alfabenin bütün harflerinin yazılmış olduğunu, alnında iki alevden boynuz taşıyan adamın Musa'yı temsil ettiğini ve 5'in üzerindeki 1'in, İbrani kanun koyucunun sağındaki konumu sebebiyle, Kutsal Kitap'ın ilk beş kitabından birincisini işaret ettiğini tespit ettim; hiç kuşku yok ki bulmaca şöyle okunuyordu: R n'est là, genèse,* ki bu da hiç kuşkusuz, Ernest La Jeunesse anlamına geliyordu.

Böylelikle bu tuhaf macera, *Nuits et ennuis de nos plus notoires contemporaines*'in [En Ünlü Çağdaşlarımızın Geceleri ve Sıkıntıları], *L'Imitation de notre maître Napoléon*'un [Efendimiz Napoléon'un Taklidi], *Cinq ans chez les sauvages*'in [Vahşilerle Beş Yıl] ve ince bir söyleyiş güzelliğiyle dolu daha başka eserlerin yazarının adına götürdü beni. Gidip Ernest La Jeunesse'i evinde bulmaya karar verdim ve daha önce hiç karşılaşmamış olduğumuz halde, ertesi sabah, Bastille yakınlarında uzak bir bulvarın ucunda bulunan, içinde yaşadığı otelde beni ilgiyle karşıladı. İşte *Geceler*'in yeni yazarının, onun gibi gençliğin şairi olmayan fakat bizzat La Jeunesse** olan bu Musset'nin evindeydim.

Onu zorlukla gördüm ve mekanik bir şekilde selam verdim. Bütün dikkatim odasına yönelmişti. Yerler güzel ciltli

---

* “R burada değil, tekvin.” Fransızcada bu sözlerin okunuşuyla Ernest La Jeunesse'in okunuşu arasındaki ses benzerliğinden yararlanılmış. (ç.n.)

** (Fr.) Gençlik. (ç.n.)

kitaplarla, minelerle, fildişinden, kaya kristalinden, sedekten eserlerle, pusulalarla, Rodos ve Şam çinileriyle, Çin bronzlarıyla doluydu. Kapının sol tarafında, beyaz ahşap bir masanın üzerinde çeşit çeşit işlemeli ve oymalı akikler, antik Yunan döneminden kıymetli taşlar, Etrüsk bokböcekleri, yüzükler, mühürler, Afrika heykelcikleri, oyuncaklar, minyatür Japon heykelcikleri, Chelsea oyuncakları, kupalar, kadehler vardı. Masanın önünde, sol duvarın karşısında, odanın ucuna kadar muazzam bir kitap, eski ve modern her çeşit silah, askerî teçhizat, baston, tablo vs.den bir dağ uzanıyordu. Kapının sağ tarafında, açık bulunan bir komodinde, ağzına kadar eski saatlerle dolu bir vazo görülüyor; sonra üzerindeki duvarlar tavana kadar, ciddi miktarda asker minyatürüyle kaplı olan küçük bir demir yatak duruyordu. Yatağın ayakucunda, nadir kumaşlar, kasklar ve cam kutuları içinde balmumundan portrelerle birlikte yine silahlar yığılıydı.

Camın önünde yuvarlak bir masanın üzerinde eski bonbonlar, renkli şekerden küçük heykeller, şekerlemeci tarafından inşa edilmiş küçük evler, koca bir İtalyan Paskalya kuzusunu çevreleyen şekerlemeden koyuncuklardan oluşan bir koleksiyon vardı; sanki bir asırdan daha uzun zaman önce, buraya hiç uğramamış, büyümüş, yaşlanmış ve bu miadını doldurmuş olağanüstü şekerlere ellerini bile süremeden ölmüş gürültücü bir çocuk çetesi için hazırlanmış gibi; bugün artık var olmayan, tarihi yazılmamış ve müzesi bile bulunmayan bir oburluğun değerli nesneleri.

Başında kunduz kürkünden şapkası, elinde güzel bir bastonla dışarı çıkmak üzere olan ve küçük odasının bende yarattığı şaşkınlığı üzerimden atmamı bekleyen Ernest La Jeunesse'e bakıyordum.

Ernest La Jeunesse sağlam yapıydı. Onun mücevherlerini ve bastonlarını tasvir etme işini başkalarına bırakıyorum, fakat yüksek perdeden gelen sesinden söz etmek isterim. Tiz

soprano sesiyle kendini bu şekilde ifade edişinin ne doğuştan gelen bir talihe ne de bir tesadüfe bağlı olduğu fikrine kapıldım hızla. Ernest La Jeunesse'in büyük özenle riayet ettiği bir hijyen uygulamasıydı bu. Kafa sesiyle konuşmak ruhu saflaştırıyor, açık fikirler, irade ve hatta kararlılık veriyordu ona göre.

Bulmacayı gösterdim, Ernest La Jeunesse önce çok şaşır-mış göründü. Bununla birlikte çabuk toparlandı ve bunun kafede yaptığı karalamalardan biri olduğunu fakat cahilin biri tarafından kopya edilmiş olduğunu söyledi. Sonra başka şeylerden konuştu.

Ernest La Jeunesse'in dışarı çıkma vakti gelmişti. Kendisine eşlik etmemi istedi; Napo'da durduğumuzda birisi ona yaklaşıp, bir süvari alayının subaylarının isimlerini sordu. Ve La Jeunesse anında isimleri ona sıraladı, benim şaşkınlığımı görünce, bütün askerî yıllığı ezbere bildiğini söyledi. Ardından, birkaç yıl önce, halka açık bir tartışmada savaş bakanını taktik sorularıyla mat ettiğini hatırlattı bana. Bunun üzerine Ernest La Jeunesse, bu bakanın portresini, kendi portresini ve sonra da Napoléon'unkini yaparak bana verdi.

“Çocuk kılıcımı getirin bana,” diye bağırdı.

Ona istediğini getirdiler, sonra bana göstermek için sırayla, kendisine ait olan ve içinde bulunduğumuz kafede yer alan bir silah deposunun bütün parçalarını teker teker indirtip yeniden yerleştirtti. Bu sırada, bana soylu birisi gibi gelen ve hangi millete ait olduğunu bilemediğim bir aksanla konuşan bir bey yaklaşıp ona bir hükümdar hanedanının soyağacıyla ilgili bazı ayrıntılar sordu; Ernest La Jeunesse gereken cevapları nazlanmadan verdi, ardından da bana, bütün *Gotha*'yı* ezbere bildiğini söyledi...

---

* 1763-1944 arasında Fransızca ve Almanca olarak yayımlanan soyağacı, diplomasi ve istatistik yıllığı. (ç.n.)

Bunun ardından birbirimizden ayrıldık ve Ernest La Jeunesse, seneler önce, bilmem hangi tiyatroya bırakmış olduğu, zannediyorum *La Dynastie* [Hanedan] adlı bir oyun hakkında bilgi almaya gitti.

Ernest La Jeunesse'i Bols ile Kalisaya'nın kapanmasından bu yana günlerinin büyük kısmını geçirdiği Napolitain'de sık sık gördüm.

2 Mayıs 1917'de, Plantes Sokağı'ndaki Bon-Secours rahibelerinin sağlık kurumunda, gırtlak kanserinden kırk üç yaşında öldü.

Bütün gençliği boyunca Paris'i fethetmeyi hayal etmiş olan 1874 doğumlu bu Lorrainli, edebiyat ve tiyatro adamları, sanat meraklıları ve eskrimciler arasında nam salmakta gecikmemişti.

İlk tanınmasını tuhaf bir usta işine borçluydu: Ernest La Jeunesse'in Yahudi olduğunu bilmediği için onun ilk kitabı hakkında heyecanlı bir makale yazan Édouard Drumont'un övgüsü.*

Bu ilk kitap, yazarına şöhret sağlamakta, daha sonra yazdığı her şeyden daha etkili oldu.

Kitabın adı, *Les Nuits, les ennuis et les âmes de nos plus notoires contemporaines* [En Ünlü Çağdaşlarımızın Geceleeri, Sıkıntıları ve Ruhları] idi, bunun ardından, daha sivri bir fantezi ve daha incelikli bir ironiyle, vaktiyle cephe gerisindeki sofralarda Horatius'u manzum olarak Fransızcaya çevirmekle zamanını geçirmiş yüzbaşılardan hepsini taklit eden ünlü *À la manière de ...* [... Tarzında] geldi.

Geceler ve Sıkıntılar... içinde adı geçen herkesi eğlendirdi. Çok sayıda makale yayımlandı ve yazar şöhrete kavuştu.

Şehirdeki giyim tarzının da buna bir katkısı olmuştu. Pejmürde giyinirdi ama Verlaine tarzı bir pejmürdelik değildi bu, ametist yüzüklerle, eşi görülmemiş bastonlarla, heyecan verici ziynet eşyalarıyla bezeli, tek kelimeyle bulvar tarzı bir pejmürdelikti.

---

* Fransız gazeteci (1844-1917). Antisemitizmiyle tanınır. (e.n.)

La Jeunesse, Paris'teki ilk günlerinden itibaren, benim de gidip onu ziyaret ettiğim Beaumarchais Bulvarı'ndaki otelle yerleşmişti. Savaştan kısa bir süre öncesinde, Petit Café ile anonim ortaklığının ona sağladığı gelir, bu otel odasına yığdığı ve tavana ulaşmak üzere olan kasklarını, silahlarını, Napoléon ordusunun terekesini, kitaplarını, bastonlarını, minyatürlerini, madalyalarını, metal paralarını o zamanlar adı Berlin Sokağı olan Liège Sokağı'na taşıyarak evini büyütmesini mümkün kılana kadar bu otelde kaldı. Bu karma-karışık eşyaların bulunduğu yere girmiş olanlar, eski saatlerle dolup taşan çanağı hatırlarlar.

La Revue Blanche* döneminde Ernest La Jeunesse zaman zaman, arkadaşı Alfred Jarry'nin** bazen ona tatsız şakalar yaptığı Échaudé Sokağı'na kadar yolunu uzatırdı.

Daha sonra bir kere, La Closerie des Lilas'da*** Moréas'a eşlik etti.

Kısacası sağ yakadan, daha doğrusu alışkanlıklarının bulunduğu bulvarlardan uzaklaşmadan yaşardı.

Tanrı bilir hangi edebî tartışmanın ardından, Oscar Wilde ile samimiyet kurduğu Kalisaya'yı terk ederek, tam karşıda bulunan Bols'a yerleştiği gün olay olmuştu.

La Jeunesse, kilerinde ona ait bir antika deposu bulunan Cardinal'de de görülebiliyordu.

Napolitain'de akşam aperitifi geleneğe dönüşmüştü. La Jeunesse her akşam oradaydı; ölümünün üç gün öncesinde bile.

Aynı zamanda Vetzel, Tourtel, Grand Café'ye de gidiyordu, ama daha düzensiz olarak.

Ölmüş edebiyatçıların biyografilerinden ve Académie haberlerinden sorumlu olduğu *Journal*'de**** tiyatro temsil-

---

* 1889-1903 yılları arasında yayımlanmış Fransız sanat ve edebiyat dergisi. Kalisaya, derginin ofisinin altındaydı. (e.n.)

** Fransız sembolist şair (1873-1907). (e.n.)

*** O dönemde müdavimleri arasında birçok edebiyatçı bulunan ünlü bir lokanta. (e.n.)

**** 1892-1944 arasında yayımlanmıştır, tam adı *Le Journal Quotidien, Littéraire, Artistique et Politique*'tir [Günlük Edebiyat, Sanat ve Politika Gazetesi]. (e.n.)

leriyle ilgili yazılar yazardı. Catulle Mendès'in ölümünden sonra burada vekâleten tiyatro eleştirmenliği de yaptı.

Geceler ve Sıkıntılar...'dan sonra, *L'Imitation de notre maître Napoléon* [Efendimiz Napoléon'un Taklidi] ile de yine belirli bir başarı kazandı; bu kaydadeğer yazarın eseri, edebiyatçılar arasında Stendhal tarzı snopluğun geçerli olduğu döneme uyan bir tondadır ve Maurice Barrès'in* moda haline getirdiği anlaması zor, aykırı ve zarif formu alır, giriftliği ve süslü üslubuyla göz doldurur.

İçinde Oscar Wilde'in toprağa verilişini anlatan dokunaklı bir hikâyenin de bulunduğu *Cinq ans chez le sauvages*'dan [Vahşilerle Beş Yıl] da söz edildi. Fakat son kitapları *L'Holocauste* [Holokost], *Le Boulevard* [Bulvar], *Le Forçat Honoraire* [Fahri Forsa] ancak ortalama bir başarı elde edebildiler.

Yeni kuşaklar bu darmadağınık saçlı, gri ceketli, pantolonu tirbuşon gibi burulmuş, yumuşak bir pelüş şapka giyen adamı, bu son bulvar adamını unutmuş görünüyorlar.

Sem'den** Rouveyre'e,** Cappiello**** da dâhil bütün ressamlar Ernest La Jeunesse figürünü popülerleştirdiler, gerçek bir Parisli siluetti o.

Jean de Tinan ekolünden olan Ernest La Jeunesse'in üslubu yeni uydurulmuş sözcüklere dayanır, bu onun kusurudur; ama heyecanlıdır, bu da üstünlüğüdür. Fakat bu üstünlük yazdığı sayfalardan bazılarını unutulmaktan kurtarmak için yeterli olacak mıdır? Orası kuşku götürür ama onun hatırasını saklamamız gerekiyorsa bu her şeyden çok, o son bulvar adamı olduğu içindir.

---

* Fransız yazar, gazeteci ve politikacı (1862-1923). Dönemin milliyetçi düşüncesine *Culte du Moi* [Benlik Kültü] yapıtıyla yeni bir ifade getirmiştir. (e.n.)

** Sem, gerçek adıyla George Goursat (1863-1934). Karikatürist. (e.n.)

*** André Rouveyre (1879-1962). Ressam ve yazar. Matisse ve Modigliani'ye modellik de yapmıştır. (e.n.)

**** Leonetto Cappiello (1875-1942). Çizer, tasarımcı. (e.n.)

Rıhtımlar ve Kütüphaneler

Büyük kütüphanelere mümkün olduğu kadar az giderim. Rıhtımlarda, bu enfes halk kütüphanelerinde dolaşmayı daha çok severim.

Bununla birlikte arada bir Millî Kütüphane ile Mazarine Kütüphanesi'ni ziyaret ettiğim de olur; kütüphane meraklısı tuhaf bir okurla da Las Cases Sokağı'ndaki Toplum Müzesi'nin kütüphanesinde tanışmıştım.

“Başiboş dolaştığım o şehirlerdeki derin bezginlikleri hatırlıyorum,” dedi bana, “biraz dinlenmek, kendimi aile arasında hissetmek için bir kütüphaneye girerdim.”

“Onun için çok fazla kütüphane biliyorsunuz.”

“Benim yolculuk hatıralarımın büyük bir bölümünü oluşturur kütüphaneler. Paris kütüphanelerindeki uzun konaklamalarımın söz etmeyeceğim size; hâlâ bilinmeyen hazinelerle dolu, E.F. (Empire Français)* damgalı hokkalarıyla hayran olunası Millî Kütüphane'den; yeterince okunmayan birinci sınıf romanlar yazan Léon Cahun, André Walckenaer, Albert Delacour gibi olağanüstü âlimleri –ki ilk ikisi öldü, üçüncüsü de okuma yazmayla uğraşmaktan ve kütüphanelerden vazgeçmiş görünüyor– tanıdığım Mazarine'den; şiir konusunda dünyadaki en değerli kütüphanelerden biri olan, uzaktaki Arsenal Kütüphanesi'nden ve nihayet, İskandinav-

---

* Fransız İmparatorluğu. (ç.n.)

ların çok değer verdiği Sainte-Geneviève Kütüphanesi'nden* söz etmeyeceğim.

Işık söz konusu olduğunda, sanıyorum ki Lyon Kütüphanesi en hoşlarından biridir. Paris'in bütün kütüphanelerinden daha iyi güneş alır.

Nice'in küçük kütüphanesinde, Nostradamus'un *Histoire de Provence*'ını [Provence Tarihi] zevkle okudum ve müziklerden, alçıdan konfetilerden, karnaval havası taşıyan savaş arabalarından uzakta, Sarrasinlerin Fraxinet'si** için kaygı duydum.

Quimper Kütüphanesi'nde bir deniz kabukları koleksiyonu vardır. Benim de orada olduğum bir gün, iyi giyimli bir bey içeri girdi ve bunları incelemeye başladı.

Gayet yüksek bir sesle kütüphane müdürüne, 'Bu oyuncakları siz mi boyadınız?' diye sordu. 'Hayır,' diye cevap verdi müdür sakın sakın, 'hayır mösyö, bu deniz kabuklarını en enfes renklerle süsleyen doğanın kendisidir.' 'Birbirimizi hiç anlayamayacağız,' dedi zarif ziyaretçi, 'yerimi size bırakıyorum.' Ve çekip gitti.

Oxford'da Rémy de Gourmont'un *La Physique de l'amour*'u [Aşkın Fiziği], Ludwig Büchner'in *Force et Matière*'i [Güç ve Madde] dâhil, cinsellikle ilgili bütün kitapların yakılmış olduğu bir kütüphane (hangisi olduğunu hatırlamıyorum) var.

Jena'daki Üniversite Kütüphanesi'nde, Heinrich Heine'nin eserleri üniversite senatosunun kararıyla halka açık salondan alınarak, ancak özel izinle görülebileceği muhafaza salonuna yerleştirildi.

Kassel'de hep, 18. yüzyıl sonlarına doğru buranın müdürlüğünü yapmış olan ve Almanların söylediğine bakılırsa, Wicquefort'u kilise babaları arasına koyarak, kartların üze-

---

* Sainte-Geneviève Kütüphanesi İskandinavya dışında en fazla İskandinav eseri bulunan kütüphanedir. (e.n.)

** 10. yüzyılda St. Tropez yakınlarındaki bir kale. Sarrasinler, yani Müslümanlar tarafından işgal edilmiştir. (ç.n.)

rine *exeuropeana* gibi, yalnızca Kassel'in Latin dili ve edebiyatı uzmanları için değil, Göttingen ve Gotha'nınkiler için de kabul edilemez galatlar yazarak kütüphanenin düzenini kısa süre içinde bozan Luchet Markisinin gölgesinin geçtiğini görmeyi umdum. Gotha'nınkiler öyle bir gürültü koparmışlardı ki Luchet kütüphane yönetimini bırakmak zorunda kalmıştı.

İsviçre'deki Neuchâtel Kütüphanesi, benim bildiklerim arasında konumu en iyi olan kütüphanedir. Bütün pencere-leri göle bakar. Büyüleyici bir mekân! Okuma salonu çok güzeldir. Ünlü Neuchâtellilerin portreleriyle süslenmiştir. Buranın okumak için fazlasıyla sakın olduğunu da eklemek gerek, zira içeride hemen hemen hiçbir zaman kimsecikler yoktur. Müdür, –bu görev geleneksel olarak hep bir ilahiyatçıya verilir– masasının üzerinde uyur. Bu kütüphanede 17. ve 18. yüzyıllara ait zengin bir Fransızca kitap koleksiyonu bulunur. Birisi bulunup çıkarılması zor bir kitap istediğinde, söz konusu kitabı bizzat aramaya davet edilir. Kütüphane her şeyden önce, Rousseau'nun elyazmalarını büyük bir sarı zarfın içinde muhafaza etmekle övünür ve size surat asmaksızın verilen tek şeydir bu, öylesine gurur duyulur bundan.

Saint-Petersburg Kütüphanesi'nde *Mercure de France** okuma salonuna verilmiyordu; imtiyazlı olanlar, kütüphanecilere ayrılmış alana gidip okurlardı. Huş ağacı kabuğu üzerine yazılmış, hayranlık uyandırıcı Slav elyazmaları gördüm orada. Kütüphane sabah saat dokuzdan akşam saat ona kadar açıktı ve okuma salonunda, oraya ısınmak için gelmiş çok sayıda fakir öğrenci olurdu. Gerçek bir devrimci merkezi olmuştu burası. Her okurun pasaportunu göstermek zorunda olduğu sürekli polis baskınları, kütüphanedeki çalışma havasını bozuyordu. Schopenhauer okuyan on iki yaşında çocuklara rastlanırdı burada. Daha sonra, Artsıbaşev'in *Sanin*'inin yarattığı etki sayesinde, son Fransız

---

* Eski bir edebiyat yayını olan *Mercure de France*, 19. yüzyılın sonunda yeniden yayınlanmaya başladı. Temel olarak sembolistlerin yayınıydı. (e.n.)

sembolistlerinin kitaplarını okuyan zarif hanımlar da görülür oldu.

Sanin'in etkisinin bir dönem çok garip sonuçları oldu.* On dört ile on yedi yaş arasındaki liseli oğlanlarla kızlar Saninist dernekler kurmuşlardı. Bir restoranın salonunda buluşuyorlardı. Her biri bir parça mum getiriyor ve bu mumlar yakılıyordu. Şarkı söyleniyor, içki içiliyor ve son mum söndüğünde âlem başlıyordu.

Savaştan kısa bir süre önce, aynı yaştaki gençler arasında acıklı bir intihar salgını oldu.

Helsingfors** Kütüphanesi'nde, en son çıkanlar dâhil, çok sayıda Fransızca kitap bulunurdu.

Transsibirya treninde bir vagonda, çiçek saksıları ve sallanan sandalyelerle birlikte, yarısından fazlası Fransızca kitaplardan oluşan, yaklaşık beş yüz ciltlik bir kütüphane bulunurdu. Dumas père'in, George Sand'ın, Willy'nin eserleri vardı burada.

Martinik'te, Fort-de-France'ta bir kütüphane vardır; yirmi yıl kadar önceki büyük yangının ardından inşa edilmiş sömürge tarzı büyük bir villa... Ben oradayken kütüphanenin müdürü, meşhur *Dernières Cartouches**** tablosunda resmedilmiş iyi kalpli bir ihtiyardı. Bu hoş mütebahhir, kütüphanesine gelenleri nezaketle kabul eder, kitapları bulmaya kendisi giderdi. Adı Saint-Félix idi, eğer hâlâ yaşıyorsa, ona uzun bir ömür dilerim.

Bilgin Edison'un kütüphanesini görme fırsatım oldu. Orada, kendisinin de kahramanlarından biri olduğu *L'Ève future*'ü [Geleceğin Havvası] görmedim. Belki de Villiers de L'Isle-Adam'ın bu güzel eserinden hâlâ habersizdir. Buna karşılık, Edison'un gözdesi Alexandre Dumas père'in romanlarıdır. *Üç Silahşor*, *Monte Cristo Kontu* onun başucu kitaplarıdır.

---

* 1907'de yayımlanan ve sansürlenmiş *Sanin* cinsel özgürlük temasını işler, intiharı teşvik eder. (e.n.)

** Helsinki'nin eski adı. (e.n.)

*** Alphonse de Neuville'in 1873 tarihli tablosu. (e.n.)

New York'taki Carnegie Kütüphanesi'nde, bazı müdavimlerinin söylediklerine göre her gün siyah sabunla* yıkanan bu devasa, ak mermer binada uzun zamanlar geçirdim. Burada kitaplar asansörle getirilir. Her okurun bir numarası vardır ve bir okurun istediği kitap geldiğinde, onun numarasını belirten elektrikli bir lamba yanar. Garın gürültüsü hiç kesilmez. Kitap yaklaşık üç dakikada gelir ve bütün gecikmeler bir zil sesiyle haber verilir. Çalışma salonu devasa boyutlardadır; tavanda, fresk yerleştirilmesi için yapılmış üç kartonpiyer çerçeve halihazırda kurşuni bulutlar içermektedir. Kütüphaneye herkes girebilir. Savaştan önce bütün Almanca kitaplar satın alınmıştı. Buna karşılık Fransızca kitap alımları sınırlı kalmıştı. Yalnızca meşhur Fransız yazarların kitapları satın alınıyordu. Henri de Régnier, Académie Française'e seçilince bütün kitapları getirtilmişti çünkü daha önce kütüphanede tek bir kitabı dahi yoktu. Burada Rachilde'in *Meneur de Louves* adlı kitabının Rusça çevirisi vardır ve katalogda yazarın ismi Rusça olarak, üç soru işaretinin izlediği Latin harflerine çevrilmiş haliyle yer alır. Bu arada kütüphane on yıldır *Mercur*e'ye abonedir. Hiçbir kontrol olmadığı için ayda ortalama 444 cilt çalınır. En çok çalınan kitaplar popüler romanlardır, bu yüzden bunların makineyle çoğaltılmış nüshalarını verirler, işçi mahallelerindeki şubelerde teksir makinesiyle elde edilen nüshalar vardır. Bununla birlikte 14. Sokaktaki (Yahudi mahallesi) şubede, zengin bir Yidiş kitap koleksiyonu vardır. Sözünü ettiğim büyük çalışma salonu dışında, özel bir müzik salonu, bir Sami edebiyatları salonu, bir teknoloji salonu, bir ABD patentleri salonu, bir de içinde bir genç kızı parmaklarının ucuyla Marguerite Audoux'nun *Marie-Claire*'ini okurken gördüğüm, körler için bir salon bulunur; ayrıca gazeteler için ve halkın kullanımına açık yazı makineleri için de birer salon vardır. Nihayet üst katta bir tablo koleksiyonu bulunur.

---

* Fas'ta zeytinyağı ve siyah zeytinden üretilen bir tür sabun. (e.n.)

İşte benim bildiğim kütüphaneler.”

“Ben sizden daha az kütüphane biliyorum,” diye cevap verdim. Ve bu kütüphane gezginini kolundan tutarak, başka bir sohbet konusu açmak için kendimi zorladım.

Bir gün rıhtımların üzerinde, Montparnasse’ta bina idarecisi olan ve boş zamanlarını kitaplara ayıran Ed. Cuénoud’ya rastladım. Bana kendisinin yazmış olduğu, eğlenceli bir küçük broşür verdi.

Carlègle’in resimlediği incecik bir kitaptı bu. Bu meçhul kitapçık daha sonra, hayalî kataloglar arayan kitapseverler arasında meşhur olacak muhakkak.

Başlığı şöyle:

ED. C.’NİN KÜTÜPHANESİNDEKİ KİTAPLARIN KATALOĞU, Bu kitaplar 1 Nisan’da Bons-Enfants salonunda satışa sunulacak.

İşte bu matrak katalogdan birkaç alıntı:

ABEILARD. Eksik, kesik.

ALEXIS (P.). *Evlenilmeyenler*. Çok lekeli.

ALLAIS (A.). *Manga Şemsiyesi*. Kırmızı basma kumaştan.

ANGE BÉNIGNE. *Perdi, Bu Kadınların Terzisi*. Notlarıyla.

ARISTOPHANES. *Kurbağalar*. Marais kâğıdı.

AURIAC. *Panayır Tiyatrosu*. Kâğıt çanak.

BALZAC (H. DE). *Tılsımlı Deri*. Ciltli – aynen.

BEAUMONT (A.). *Yakışıklı Albay*. Mükemmelen korunmuş.

BOISGOBEY (F. DE). *Kesik Kafa*. İki parça halinde. Kafası kırılmış. Çev. R.

BOREL (PÉTRUS). *Madam Putiphar*. Gizlice satılır.

CARLÈGLE VE CUÉNOUD. *Otomobil 217-UU*. Yakışıklı vatman.

CLARETIE. *Sigara*. Pirinç kâğıdı.

COULON. *Karımın Ölüümü*. Yarı kumlu sahtiyan.

COURTELINE. *Ciddi Bir Müşteri*. Nadir, çok aranıyor.

DUBUT DE LAFORÊT. *Bunak*. Çok solmuş.

DUFFERIN (Lord). *Kutup Bölgelerinde Yazılmış Mektuplar*. Buzlu kâğıt.

DUMAS (A.). *Napoléon*. Büyük bir cilt.

DUMAS FILS (A.). *Kadınların Dostu*. Tamamen tükenmiş.

DUMAS FILS (A.). *Mösyö Alphonse*. Sırtı yeşil.

FLEURIOT (Z.). *Kuru Bir Meyve*. Académie Française tarafından ödüllendirilmiş.

GAIGNET. *Bossuet*. Büyük forma.

GAZIER. *Port-Royal des Champs*. Cildi sade.

GRANDMOUGIN. *Demir Kasa*. Anahtarla açılır.

GRAVE (TH. DE). *Sonradan Görme*. Sahte başlığıyla.

GUIMBAL. *Morfinmanlar*. Çok delikli.

HAUPTMANN. *Dokumacılar*. Tam tuval.

HAVARD (H.). *Amsterdam ve Venedik*. Küçük başharfler.

HERVILLY (E. D'). *Saç Ağrısı*. Güzel bir yüz.

KARR (A.). *Yabanarıları*. Sivri.

KOCK (P. DE). *Karıları Tarafından Aldatılan Meşhur Adamların Hikâyesi*. Çok boynuzlu.

LA FONTAINE. *Hans Carvel'in Yüzüğü*. İndeksi var.

LA FONTAINE. *İki Güvercin*. Büyük forma.

Saatler Kitabı. 18'lik forma.

MAETERLINCK. *Arıların Hayatı*. Dizgide bazı atlamalar.

MAINDRON. *Silahlar*. Çelik üzerine kazınmış.

MATTHEY. *Binlik Banknot*. Çok nadir.

MAURY (L.). *Abdülaziz*. Ezilmiş Fas derisi.

MONTBART (G.). *Kavun*. Doğranmış.

RÉMUSAT (P. DE). *Mösyö Thiers*. Küçük bir cilt.

THIERRY (G.-A.). *Patavatsız Yüzbaşı*. Meşin.

VIGNY. *Beş Mart*. Kafası kesik.

VILMORIN. *Soğanlar*. Pelür kâğıt.

VOLTAIRE. XIV. *Louis'nin Yüzyılı*. Her türde harikula-
de resimler vs vs.

İşte tuhaf bir bibliyografik eğlence.

Ed. Cuénoud'ya daha sonra rıhtımlarda çok kere rast-
ladım. Cuénoud kısa bir süre önce öldü; ne zaman enstitü
yakınlarındaki kitapçı tezgâhlarının önünden geçsem, hayalî
bibliyografi konusunda Rabelais ve Rémy de Gourmont'un-
kiyle rekabet eden ve hava kararmadan önce rıhtımlar bo-
yunca yaptığı gezintiyi asla ihmal etmeyen bu idarecinin tu-
haf siluetini görür gibi olurum.

Paris'te yapılabilecek en güzel gezinti değil midir bu? İn-
san, zamanı olduğunda bütün bir öğleden sonrasını Orsay
Garı'ndan Saint-Michel Köprüsü'ne gitmeye ayırsa yeridir.
Hiç kuşkusuz, dünyada yapılabilecek en güzel ve en hoş ge-
zinti bu değil midir?

Douai Sokağı'ndaki Manastır

Douai Sokağı'yla Clichy Meydanı'nın köşesinden, şu anda bir okulun bulunduğu, ayrılıktan önceyse* ilk kitabım *L'Enchanteur pourrissant*'ın [Çürüyen Büyücü] basıldığı manastırın olduğu yerden her geçişimde, Paul Birault'yu düşünürüm.

Birault'nun hikâyesi malum. Hayalî demagog Hégésippe Simon'un heykelini dikmek için milletvekillerinden ve özellikle senatörlerden oluşan bir heyet kurmayı başarmıştı. Bu aldatmacanın faili, konunun tatlı ayrıntılarını *L'Éclair*'de** ifşa etti ve Voltaire'in başarısız bulduğu bir kelimeyi icat eden ve Guadalquivir'de boğulacak olan ahmak Poinsinet'yi*** onca kötülükle alaya alanlardan daha ünlü oldu. Kimsenin kanmadığı Boronali maskaralığının**** aksine Paul Birault'nun şakası, kurban olarak seçilen bütün milletvekillerini “işletmeyi” başardı. Aralarından hiçbirisi, Homeros'tan daha çok şehirde doğmuş bu büyük adamın, “demokrasinin müjdecisi” Hégésippe Simon'un doğum yerinde bir anıt di-

---

* 1905'ten sonraki sekülerleşme dönemi. (e.n.)

** 1888-1926 yılları arasında yayımlanan politika gazetesi. (e.n.)

*** Antoine Alexandre Henri Poinsinet (1735-1769) Fransız oyun ve libretto yazarı. (e.n.)

**** Eleştirmen Roland Dorgelès, kuyruğuna bir fırça bağladığı eşeği Aliboron'un yardımıyla yaptığı bir resmi, Joachim-Raphaël Boronali imzasıyla 1910'da sergilemiştir. (e.n.)

kilmesini çabuklaştırmaya yönelik genelgeyi süsleyen, hayalî eserlerinden yapılmış alıntıyı okuyunca kahkahayı basmadı.

“Güneş doğduğunda karanlıklar uçup gider.” Paul Birault’nun Hégésippe Simon’a atfettiği cümle buydu. Bu cümle, insanların öylesine aç oldukları ve fonograf sayesinde önünde güzel bir gelecek açılan belagatin önemli bir kısmını özetliyor.

Yazışmak suretiyle iş yaptığı için yeni Caillot-Duval* olan Paul Birault, gazetelerin kendisini *seçkin meslektaşımız* şeklinde nitelendirdiğine şahit olmuştu; kendisine bir üstünlük atfettirmek elindeydi ve eğer bir gün canı Académie’ye girmek isteseydi, düşünce adamı niteliğiyle parlamakta hiçbir güçlük çekmeyeceği salonlara devam etmesi yeterli olurdu.

Paul Birault’yu ilk kitabım *Çürüyen Büyücü*’yü basarak beni onurlandırdığı 1910 yılında tanıdım. Birault o dönemde, Douai Sokağı’nın ucunda, Clichy Meydanı’nın köşesinde bulunan bu manastırda bir matbaa kurmuştu. Daha önce, meşhur kübist, ünlü akordeon virtüözü, Delaunay ailesinden çok önce kostüm yenilikçisi ve mümtaz jig dansçısı (ki sanıyorum resimle ilgili kaygıları 1915’te, insanların en çok dans ettikleri dönemde onun danstan vazgeçmesine sebep olmuştu) ressam Georges Braque’ın ilk sergisinin kataloğu için yazdığım ilk önsözümü basmıştı. Ressam Kees Van Dongen ile ilişkileri sayesinde Paul Birault, kataloğun ve benim kitabımın yayıncısının sürekli matbaası olmuştur ve bugün hâlâ öyledir.

Baskıyı eserin illüstratörü, bildiğim en güzel modern tah-ta oymalarını yapmış olan dostum André Derain ile birlikte yöneteceğim konusunda anlaşmıştık.

Güneşli bir sabah, yayıncı, André Derain ve ben, Douai Sokağı’ndaki manastıra gittik. Orada Paul Birault’yu bul-

---

* Pierre-Marie-Louis de Boisgelin de Kerdu ve Alphonse Fortia de Piles adlı iki yazarın kullandığı kolektif takma ad. *Caillot-Duval’in Felsefi Yazışmaları* adında bir eserleri vardır. (e.n.)

duk. O zamanlar canlılıktan yoksun, ince ve mustarip hatları olan, ufak tefek bir adamdı. Bana öyle geldi ki, küçük matbaacı konumu onu hiç memnun etmiyordu. Konserlerde söylenen şarkılar yayımlamıştı, bize bunları gösterdi. Kelime oyunlarını seviyordu; onu tekrar görme fırsatım olduğunda, tasarladığı birçok şaşırtmacanın ayrıntılarını anlattı bana; hatta sanıyorum, bunlardan, şu anda çok iyi hatırlayamadığım ve metroyla ilgili bir tanesini icra etmişti bile. Matbaasıyla uğraşıyordu, fakat zeki ve çalışkan karısı çok geçmeden, büyük bir gazetede gece işi bulan kocasından daha fazla uğraşmaya başladı burayla.

Paul Birault'nun mahremiyetine girme ve evinde yemek yeme şerefine de eriştim. Beni gerçekten iyi misafir ettiğini de söylemem gerekir. Şunu fark ettim ki yemek yemesini bilenler arasından kolay kolay ahmak çıkmıyor. *Çürüyen Büyücü* Paul Birault'nun özeni sayesinde gayet güzel yüz dört nüsha halinde basıldı.

Bu kitap bugün artık meşhur sayılır, kitabı süsleyen basma resimlerin çoğu, bütün dünyanın sanat dergilerinde yeniden basıldı. Sanıyorum Paul Birault'nun baskısı, çağdaş Fransız matbaacılığının ürünleri arasında, dışarıya hiçbir şey borçlu olmaksızın yabancı matbaacılık üzerinde etkili olmuş tek örnektir. André Derain'in çizdiği deniztarağının damga vurduğu bu yüz dört adet quarto, Fransa'da bütün gözlerin Almanya, İngiltere, Belçika ve Hollanda matbaacılığına hayranlıkla çevrildiği bir dönemde, Fransa matbaacılığının şanını kurtardı. Burada henüz hiç kimse bundan söz etmedi ve benim dahi bundan söz etmem için, matbaacının oyunbaz biri olarak meşhur olması gerekti.

Gerçek bir zekâ olan Paul Birault'nun hiç kendini beğenmişliği yoktu. Eminim şöhrete ulaştıktan sonra alçakgönüllülüğünde hiçbir değişiklik olmamıştı ve onu ağırlamış olan Club des Cent gurmeleri, karşılarında, kendileri kadar yemekten içmekten anlayan ve hiçbir gurur belirtisi taşımayan birini bulmuşlardı.

Çürüyen Büyücü'nün basımından sonra ve "Demokrasinin Müjdecisi"nin icadından önce, Paul Birault ile tekrar karşılaşma fırsatım oldu; daha o zamandan, önemli kişilerle ilişkileri olan bir gazeteciydi. *Paris-Journal*'de havacılık bölümüyle ilgileniyordu, *La France*'ta dedikodu sütunu şefi, *L'Opinion*'da ise haber şefiydi, *L'Éclair*'e katkıda bulunuyordu ve Max Jacob'un kitaplarının basıldığı kendi matbaasıyla ilgilenmeyi de ihmal etmiyordu.

Paul Birault sonuna kadar, yıkıldığı ana kadar Douai Sokağı'ndaki manastırda kaldı. Kurnaz adam, sanıyorum kendisini attırmıştı, manastır ise daha önceden yıkıldı. Ufak tefek karısı ve çocuğuyla, hâlâ her akşam yemek odası olarak kullandıkları hücrede toplandıklarında, uzun süre boyunca burada boy gösteren zenci dansçılar çoktan davullar eşliğinde danslarına başlamış olurlardı.

Gazeteciler dünyasında bir oyunbaz olarak meşhur olan Paul Birault, yeni edebiyat ve yeni resim çevrelerinde matbaacı olarak tanınmaya devam etti.

Douai Sokağı'ndan ayrıldıktan sonra yerleştiği Tardieu Sokağı'ndaki küçük matbaada, Pierre Reverdy'nin, Philippe Soupault'nun ilk kitapçıkları basıldı ve benim *Calligrammes* adlı kitabımdan bazı biçimsel şiirler dizildi. Paul Birault tarafından basılmış kitaplar, kitapseverlerin kütüphanelerinde kalacaktır.

Savaş boyunca, *Bulletin des Armées de la République* [Cumhuriyet Orduları Bülteni] yazarları arasında en nüktedanı oydu. 1918'de, Bertha'larla* Gotha'ların** uğursuz gürültüler çıkardıkları sırada öldü.

---

* Dicke Bertha, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nda kullandığı çok büyük bir uzun menzilli top. (ç.n.)

** Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nda kullandığı bir bombardıman uçağı. (ç.n.)

Michel Pons Lokantası

Savaştan kısa bir süre önce, akademik bir seçimde Maurice Barrès'in oyunu alan lokantacı-şair Michel Pons ile karşılaştığımda, kendisini ziyaret etmem için beni davet etmişti. Bu karşılaşmadan birkaç gün sonra, öğleden sonra saat beşe doğru, Moulins Sokağı'ndaki Michel Pons Lokantasına gittim.

Beyaz saçlı ve sevimli yüzlü bir kadın, patronun birinci katta olduğunu söyledi; küçük bir sarmal merdivenle yukarı çıktım.

Burada, basık bir salonda Michel Pons, arkadaşı kunduracı-filozof André Jayet* eşliğinde, bir gaz lambasının ışığında son manzum kitabı *Les Chants d'un déraciné* [Bir Köksüzün Şarkıları] ile ilgili gazete kupürlerini yapıştırıyordu.

Michel Pons, olgunluk çağında, esmer, fazla iriyarı olmayan ama omuzları geniş ve sağlam yapılı bir adamdır. Kolay heyecanlanır ve daha da kolay güler, anlattıklarına bir yandan el kol hareketleriyle de eşlik eder.

Kunduracı-filozof arkadaşı, onunla çarpıcı bir tezat oluşturur. Çok uzun boylu ve çok zayıftır, bu da ona, beyaz saçlarına rağmen çok genç bir hava verir. Yüzü huzur doludur. Belirgin bir şaşılık, bakışlarına uzak ve esrarengiz bir anlam verir. Nadiren ve hep akliselikle konuşur, dinlediğindeyse, duyduğu şeyin değerini tarttığını anlar insan, bununla birlik-

---

* Orijinal eserde André Gayet olarak geçmektedir. (e.n.)

te muhatabını iyi niyetle yargılamak için kendini zorlar. Çok temiz olan kıyafetleri tam anlamıyla zanaatkâr kıyafetidir, fakat boyu ve duruşu onlara gerçek bir zarafet verir. Bana görür görmez arkadaşlarımdan birini, ona çok benzeyen en eski dostum René Dalize'i hatırlatmıştı.

Karşılıklı takdimlerin ardından, iki meslektaşımın birlikte, Michel Pons'un biraz önce yapıştırmış olduğu kupürleri inceledim. Sonra, daha önceden topladıklarını da gördüm, sayıları çok fazlaydı.

Hiçbir şey, entelektüel meşguliyetleri olan bir meslek erbabı kadar merakı kamçılar. Michel Pons'da şair ve lokantacı özelliklerinin bir araya gelmiş olması Avustralya'yı bile şaşırtmıştır. Onunla Edmond Rostand ile yapıldığından daha sık söyleşi yapılmıştır ve fotoğrafı neredeyse, büyük bir aktrisinki kadar sık yayımlanmıştır.

Zaten Michel Pons ve André Jayet'nin reklama büyük önem verdiklerini, adlarının etrafında oluşabilecek reklamlarla büyük bir dikkatle ilgilendiklerini gördüm.

“İnsan, yazdıklarıyla insanlara hizmet ettiğine inanıyorsa,” dedi bana kunduracı-filozof, “onları cezbedebilecek hiçbir aracı ihmal etmemek meşru değil midir?”

Daha sonra, bana Parmak Çocuk'un en büyük kardeşini hatırlatan çok uyanık ve çok hoş yüzlü, uzun boylu, kızıl saçlı biri geldi ve André Jayet'nin boynuna atlayarak onu iki yanağından öptü. Onun pastacı çırağı olan oğluydu bu.

“Aşçı olmak istiyor,” dedi filozof, “ben de öncelikle pastacılığı öğrenmesi gerektiğini düşündüm. Aşçı çevreleriyle ilişkilerim var, eğer Carême ya da Escoffier'ye* rakip büyük bir aşçı olursa kesinlikle imrenilesi bir talihi olacak.”

Böylece gördüm ki bu iyi yürekli ve gayet akıllı adam, oğlunu kendi koşullarının dışına itmek yerine, ona aynı koşullar içinde önemli bir konum edinmenin yolunu açmak istiyordu.

---

* Marie-Antoine Carême (1784-1833) ve Auguste Escoffier (1846-1935) meşhur Fransız aşçılar. (e.n.)

Michel Pons'a gelince, kendi yeni kitabının kaderini unutup, arkadaşına *La Théorie du succès* [Başarının Teorisi] kitabını şu ya da bu faydalı kişiye verip vermediğini soruyordu. Yapılması gereken girişimler hakkında hâlâ ona tavsiyelerde bulunuyordu ve öğrendim ki, bu kitabın yayınıyla bizzat ilgilendikten sonra, kitap lehine –hakkında övgü dolu yazılar yazmak gibi– birçok girişimde bulunmuştu.

Koltuğumun altında *Bir Köksüzün Şarkıları* ile bu iki arkadaştan ayrıldıktan sonra *Başarının Teorisi*'ni açtım ve Mistral'in söylediği kır şarkısını mırıldanmaya başladım:

Nîmes çeşmesinde,
Ayakkabılarını yaparken
Bütün gün şarkı söyleyen
Bir kundura tamircisi var.
Hep şarkı söylüyorsa şayet
Bizim için söylemiyor
Kendi yanında duran
Arkadaşı için söylüyor.

Savaştan itibaren hep selamlaştım Maurice Barrès'in arkadaşıyla. Michel Pons biraz yaşlandı, fakat şiiri ve iyi burjuva mutfağını hâlâ seviyor. Lokantası iyi iş yapıyor ve orada hâlâ terzi çırakları arasında şairlere ve gazetecilere rastlanıyor.

Meçhul Bir Napoléon Müzesi

Poissy Sokağı'ndan geçecek olursanız, 14 numaranın önünde durun ve orada bulunan küçük Napoléon müzesini gezmeye çalışın.

Savaştan önce bu müzenin *Journal du Musée* adında bir yayın organı vardı.

Fransa'da ve hatta bütün dünyada *Journal du Musée*'den daha ilginç bir gazete çıkmış mıdır bilmem. Ayda iki kere, her ayın 1'inde ve 15'inde çıkar. Yönetim yeri: Poissy Sokağı No: 14. Abone ücreti: Yıllık 3 fr. Teksircide mor renkte basılır, üçer sütunluk iki sayfa şeklinde çıkardı. Bu tek yapraklık gazete, on yaşında bir çocuk tarafından, yine aynı çocuğun aynı adreste kurmuş olduğu, küçük Napoléon müzesine reklam organı olarak hizmet etmesi için yayımlanırdı.

Bu Napoléon müzesi pek bilinmez. İçinde, bu yumurcağın topladığı ilginç ve değerli eşyalar vardır. Bu çocuğun girişiminin cazibesine kapılan kitapçılar, antikacılar ve konunun meraklıları, bağışlarıyla bu beklenmedik müzenin zenginliklerini artırırılar. Bana söylendiğine göre abonelerin sayısı epeyce fazlaymış ve gazete genellikle çok düzenli olarak çıkarmış. Gazetenin satış fiyatıysa on sentti.

Elimde bu tuhaf gazetenin bir sayısı var. Başmakale olarak, G. Ducoudray tarafından kaleme alınmış *Napoléon'un Hayatı*'nın devamı, bir buçuk sütuna yayılmış bulunuyor. Bunun ardından gelen *Müze* başlığı altında önemli bilgiler yer alıyor.

“Müze yeniden açıldı. Kimse tanıyamayacak. Büyük değişiklikler oldu. Aralarında Mösyö Thiébaud ve Mösyö Mattei’ninkilerin de bulunduğu çok sayıda bağış müzeyi zenginleştirdi.” Alphonse Daudet’nin tefrika edilen bir hikâyesi, *Journal du Musée*’ye edebî bir canlılık katıyor. Kalan yerlerse nükte ve eğlenceye ayrılmış. İşte birkaç bilmece:

Spekülatörler hangi kafeye gider?
Temiz insanlar hangi kafeye gider?
Saatçiler hangi kafeye gider?
Kim ırmaktan ıslanmadan geçer?
Kare şeklinde bir böreğin kaç kenarı vardır?

Bu da bir hiciv:

Mösyö Binet servet içinde olduğu halde,
Bugün herkesin tattığı rahata, refaha sahip değil
Bana gelince, Binet’nin kolay sahip oldukları olsaydı
bende,
Muhakkak olurdu rahatım çok daha yerinde.

Bunu yazanın on yaşındaki çocuk olduğunu sanmıyorum. Her ne olursa olsun, *Journal du Musée*’ye, günümüzün sahte erdeminden açıkça uzaklaşan neşeli bir özellik veriyordu. Son sütunda, *Önceki sayıdaki soruların cevapları* yer alıyor, bunu da *Bilmecenin Cevabı* izliyordu: “Kendine yardım edene Tanrı da yardım eder.” Bu bilmeceyi yalnızca üç kişi bilmişti: Mösyö Grund, Henri Guérard ve Mösyö Mattei.

Son bir duyuruysa şunu haber veriyor: “Baskı esnasında meydana gelen bir kazadan dolayı bu sayı 15 günlük bir gecikmeyle çıkmıştır. Okurlarımızdan özür dileriz.”

Bir idareci adının, bir matbaa adının basılması gibi yasal gereklilikleri yerine getirmeyen bu küçük gazetenin başlıca tuhaflıklarından biri olan yöneticisi ve yazı işleri müdürü-

nün yaşı, bizim için olduğu gibi onun için de seneler akıp geçtikçe yok olup gitmeye yazgılı.

Gazete çıkarmakla eğlenen başka çocuklar da tanıdım. Ama bunlar, okulda elden ele geçirilen, tek nüshalık elyazması gazetelerdi hep. Bunlardan özellikle, çeşitli renklerde – siyah, mor, yeşil, mavi, sarı, kırmızı– mürekkeplerle yazılmış olan bir tanesini hatırlıyorum. Haftada bir çıkması gerekiyordu ve abone ücreti meyankökü, ham şeker, hindistancevizli şeker kutusu vs. gibi abur cuburla ödeniyordu: Ama ikinci sayı hiçbir zaman çıkmadı.

Şimdi neredeyse genç kız olan küçük bir kız, on yaşındayken, yedi yaşındaki bir oğlanla gazete çıkarmak amacıyla bir araya gelmişti. Abone ücretlerinden topladığı otuz frangın beş frangını küçük oğlana veriyor, geriye kalanıyla da çikolata alıyordu. Umutlarının erken gelen başarısı, onun faaliyet ihtiyacını fazlasıyla tatmin etmişti; vaktinden önce gelen başarı neredeyse her zaman, her kim olursa olsun, bir şair, bir sanatçı için aynı böyle bir düşüş sebebidir.

Mösyö Vollard'ın Mahzeni

Savaştan önce bulvar yakınlarında, Laffitte Sokağı, 8 numarada, çağdaş ressamların tablolarının yığılı olduğu ve her tarafta tozun hüküm sürdüğü hakiki bir keşmekeş dükkânı vardı.

Savaştan beri bu dükkân kapalı. Mösyö Vollard, yazarlık hevesine ve tanıdığı ressamlarla yazarlar hakkındaki hatıralarını yazmaya kendini tümüyle adayabilmek için ticaretten vazgeçmiş muhakkak. Hatıralarında, 1900-1908 arasında meşhur olan mahzeninden de söz etmeyi unutmayacaktır; bu dönemde bana, “Laffitte Sokağı mahzeni”nde yemek yemekten vazgeçtiğini açıklamıştı, mahzen çok rutubetli hale gelmişti.

Bu meşhur yeraltı yapısından söz edildiğini herkes duymuştur. Öğlen ya da akşam yemeği için oraya davet edilmek, kibar sosyeteye dâhil olduğunuzun bir işaretiydi. Ben de bu yemeklerden birkaçında bulundum. Karo döşeli, duvarları bembeyaz olan mahzen, küçük bir keşiş yemekhanesine benziyordu.

Buranın yemekleri basit fakat lezzetliydi. Sömürgelerde hâlâ rağbet edilen eski Fransız mutfağının usullerine göre, uzun süre kısık ateşte pişirilir, egzotik çeşnilerle sunulurdu.

Bu yeraltı şölenlerinin başlıca davetlileri arasında her şeyden önce çok sayıda güzel kadın, sonra, şairler prensi Léon Dierx, ressamlar prensi Mösyö Forain; Alfred Jarry, Odilon

Redon, Maurice Denis, Maurice De Vlaminck, Josep Maria Sert, Vuillard, Bonnard, K. X. Roussel, Aristide Maillol, Picasso, Émile Bernard, Derain, Marius-Ary Leblond, Claude Terrasse vs. vs. sayılabilir.

Bonnard mahzenin bir tablosunu yapmıştı ve hatırladığım kadarıyla, Odilon Redon da bu tabloda yer alıyordu.

Léon Dierx bu yemeklerin hemen hemen hepsinde bulunurdu. Onu daha iyi tanıma imkânını orada edindim. Gözleri çoktan zayıflamıştı. Onu sokakta ya da onca sakin bir heybetle başkanlık ettiği şiir törenlerinde görmüş olanlar, yaşlı şairin keyifli hali hakkında fikir sahibi değildirler.

Neşesi ancak kendi dizeleri okunduğunda azalırdı ve hemen her zaman, aniden ayağa kalkarak karşısına geçip onun şiirlerinden birini okuyan bir genç bulunurdu.

Bir akşam, Madam Berthe Raynold onun bir şiirini okumuştı ve o kadar iyi okumuştı ki, şairler prensi buna sinirlenmemişti. Fakat işte davetlilerden biri, üstelik Paris'i ve döneminin şiirini avucunun içi gibi bildiğini iddia eden biri çıkıp, yüksek sesle, “Bu Lamartine’den mi yoksa Victor Hugo’dan mı?” diye sordu. Dierx’in yeniden gülmeye karar vermesi için Vollard’ın, Zanzibar’ın yerlileriyle ilgili yirmi hikâyeye anlatması gerekti.

Léon Dierx çok hoş bir dille, bakanlıkta olduğu döneme ait hikâyeler anlatırdı.* Bakanlıkta işini şiir düşünerek yaparmış. Bir keresinde, ilçe kaymakamlığının arşivcisine yazı yazması gerektiğinde, “Sayın Arşivist” yerine “Sayın Anarşist” yazmış, bu da kaymakamlıkta büyük bir skandala sebep olmuş.

Léon Dierx’in en sevdiği ressam, Corot, Monticelli ve Forain’di.

Mösyö Vollard’ın mahzeninden çıktığımız bir gece, Şairler Prensi beni Batignolles’deki evine davet etti ve nezaketle ağırladı.

---

* Léon Dierx, Eğitim Bakanlığı’nda görev yapmıştır. (e.n.)

Duvarlarda, Monticelli'nin Dekameron'ları Forain'in krokileriyle yan yana duruyordu ve aristokratik edebiyat cumhuriyetinin bu neredeyse kör prensine tuhaf ve lirik bir koro oluşturmak üzere, birinin eski ve alacalı kişilikleri, diğ erinin modern ve zarif silüetlerine karışuyordu sanki.

Bir Parnas ozanı olarak, bütün ekollerin (şiir ülkesinde partiler böyle adlandırılır) şairlerine karşı hoşgörüsü vardı.

“Bütün teoriler iyi olabilir,” derdi, “ama yalnızca eserler önemlidir.”

Çağdaş edebiyat hakkında temkinli konuşurdu, fakat Moréas'ın adını ağzına alacak olursa sesi kabarır ve seçimini belirleyen gizli bir tercih olduğu hissedilirdi – bir hükümdarın seçmesi mümkünse tabii.

Bana şunları da söyledi:

“Nesir ve bilim çağı olan çağımız, en lirik şairleri tanıdı. Onların hayatları, maceraları, bizim zamanımızın tarihinin en garip kısmını oluşturur.

Gérard de Nerval varoluşun sefaletinden kurtulmak için kendini öldürdü ve ölümünün etrafındaki esrar henüz açıklanabilmiş değil.

Baudelaire, biyografi yazarlarına ve mektuplarının editörlerine rağmen hayatını o kadar az bildiğimiz şu Baudelaire, çıldırmış olarak öldü. Onun kötülüklerinden ve metreslerinden söz edilmedi mi? Şimdi eminiz ki Nadar, Hatıralar'ında Baudelaire'i bakir ölmüş göstermeyi kendi kendine iş edinmiştir.

Şu anda bile birinci sınıf bir şair, çılgın bir şair dünyayı başıboş dolaşıyor... Germain Nouveau bir gün, resim öğretmenliği yaptığı liseden ayrıldı ve Aziz Benoît Labre'in izinden gitmek için dilenci oldu. Daha sonra İtalya'ya gitti, orada resim yapıyor ve tablolarını satarak yaşıyordu. Şimdiyse hac yollarını izliyor, Brüksel'e, Lourdes'a, Afrika'ya gittiğini öğrendim. Çılgın –böyle söylemek belki biraz fazla– Germain Nouveau kendi durumunun bilincinde. Bu mistik, bir çılgın

ve lirik bir Poverello* olarak adlandırılmak istemiyor, kendisi için yalnızca Bunak kelimesinin kullanılmasını istiyor.

Arkadaşlar onun bazı şiirlerini yayımladılar, ama adını reddetmiş olduğu için bu kitabın üzerine yalnızca, sanki dinî bir admış gibi şu mistik ifade koyuldu: P. N. Humilis.** Fakat eğer haberi olsaydı, alçakgönüllülüğünden dolayı bu yayından rahatsız olurdu.”

Léon Dierx lületaşından piposunu yeniden yaktı. Uzun, ak saçlı, güzel başını salladı.

“Germain Nouveau hâlâ resim yapabilir,” dedi, “ben artık yapamıyorum. Görme yeteneğim öylesine azaldı ki, neredeyse kör oldum. Bana gönderilen kitapları okuyamıyorum artık. Eskiden resim yapmakla yeniden hayat bulurdum. Ve bir manzara ressamının hayatından daha mutlu bir şey düşünemiyorum...”

Adalardan gelen bu prens, yerini başka bir şairler prensine, yaşça bizden biraz daha büyük olan Paul Fort’a bıraktı.

Grand Almanach Illustré [Resimli Büyük Almanak] Laffitte Sokağı'ndaki mahzende oluşturuldu. Metnin Alfred Jarry'ye, illüstrasyonların Bonnard'a, müziğinse Claude Terrasse'a ait olduğunu herkes biliyor. Şarkıya gelince, o da Ambroise Vollard'ın. Herkes bunu biliyor ama hiç kimse, *Resimli Büyük Almanak*'ın yazar ya da yayıncı adı olmaksızın yayımlandığını fark etmemiş gibi görünüyor.

Jarry, bu Rabelais'ye yakışır eseri oluşturan hemen hemen her şeyi hayal ettiği akşam, yemekten sonra bir kavanoz turşu isteyip, içindekileri ağgözlülükle yiyerek kendisini tanımayanları afallatmıştı.

Birçok eski konuk, Paris'in bu kendine özgü köşesini, bulvarların yakınında içinde büyük bir huzur hissedilen ve duvarlarında tek bir tablo bile olmayan bu mahzenin beyaz kemerli tavanını özleyecektir.

---

* (İt.) Fakir. (ç.n.)

** (Lat.) Alçakgönüllü. (ç.n.)

PİTORESK ÇAĞDAŞLAR

*Raoul Ponchon**

Olabilecek en modern, en tartışmasız, kendisiyle karşılaş-
tırılabilecek kadar özgün birinin bulunabilmesi için birkaç
yüzyıl geriye gidilmesi gereken eşsiz bir yetenek olan Raoul
Ponchon'un, bende uyandırdığı hayranlığa rağmen, bu not-
ları okuduğunda bana kızmasından çok korkuyorum. Ma-
lum, çabuk öfkelenir. Bacchus'çu şairlerimizin sonuncusu ve
en iyi şairlerimizden biri olan Ponchon'un sarhoşluğu kö-
tüdür. Fakat kabahat şarapta ya da daha çok, birkaç yıldır
ona acı çektiren şu yeni hastalıklarda. Zavallı Fransız bağla-
rı, armalarını Amerika'da yeniden yaldızlatan sefalet içinde-
ki aristokratlara benziyorlar! Arkadaşlarının söylediklerine
bakılırsa onu çok aksi bir adam haline getiren bu tuhaf mi-
zaç Raoul Ponchon'a Amerika'dan geldi. Bununla birlikte
Ponchon yabancı ülkelere başka hiçbir şey borçlu değildir
ve bu mucizevi lirik dergi yazarı, yeteneğinde hiçbir yabancı
edebiyatın doğrudan izi görülmeyen bir yazara, bir şaire bel-
ki de tek örnektir. Diğer meziyetleri, serbest tarzı, içten ge-
len sanatı bir yana, onu özellikle ilginç kılan budur; üstelik,
aman Tanrım, hayatını hiçbir öneme sahip olmamak, küçük
bir şair olarak kalmak için kendi kendine eziyet etmekle ge-
çirdiği bilindiğinde. Günümüzde az rastlanır bir kibir bu ve
bu kibre sahip olmak için çok, çok yetenekli olmak ve içmek
gerekir. Artık içilmiyor. Belki de bu iyi değildir. Sarhoşluk
sarhoşluktur; içkiden ileri gelir ve şiiri meydana getirir.

---

* 1 Temmuz 1909 tarihli *Les Marges*'da yayımlanmıştır. (e.n.)

Hatta bir keresinde sarhoşluk neredeyse şairin ölümüne sebep oluyordu. 1879-1880 kışında geçmişti bu olay. O dönemde Raoul Ponchon yalnızca akademisyen kıyafetiyle ve başında hasırdan bir bahçıvan şapkasıyla dışarı çıkardı. Bir akşam çok kar yağıyordu, taşıtlar, arabalar işlemiyordu. Raoul Ponchon, *five o'clock absinthe** dediği şeyi birçok kere tekrarlayarak fazlasıyla uzatmıştı; bu ağır işlemi, sarı ve lirik bir şekilde şöyle tasvir ediyordu:

Absent güzel buzlu su ister her şeyden önce,
Tanrılar şahidimdir...

Ilık su gerekmez: Jupiter çarpar.
Peki sen ne dersin?
Eşek sidiği içmekle aynı şeydir bana kalırsa
Ya da lavman suyuyla.

Ve bir Hannoverli gibi gelmeyin üzerime,
Zavallı sürahinizle
Korkutmayın beni
Onu boğmak istediğinizi sanır absent.

İlk yudumla neşenizi bulun her zaman...
Orada... orada, usulcacık.
Onun çırpındığını, titreştiğini göreceksiniz,
Saf bir gülümseyişle.

Saat dokuza doğru, bu sallanış ve yalpalamaların, Ümit Burnu'nu aşmaya çalışan bir karavela havası verdiği Raoul Ponchon, Odéon'un önüne geldi. Gösteri sonrasında ona randevu vermiş olan tanıdığı birkaç aktörü görmek için yukarı, odalarına çıktı. Daha sonra bir süre salonda kaldı. Vasat bir başarı elde edebilmiş bir oyun oynanıyordu ve bir

---

* (İng.) Saat beş absenti. (ç.n.)

düzine kadar seyirci vardı. Raoul Ponchon ikinci perdede kalkıp gitti. Temsilden sonra aktörler, Ponchon'un onları bekleyeceği biracıya giderken Odéon'un önünden geçtiler; her şey kalın bir kar tabakasıyla örtülüydü; aralarından birinin, sanıyorum adı François idi, bir tümseği fark etmediği için ayağı takıldı. Sonra bu tümseğin, tamamıyla karla kaplanmış bir insan vücudu olduğunu gördüler. Lapa lapa karların kefenlediği, Grand-Saint-Gothard d'Odéome'da yolunu kaybetmiş bu yolcu Raoul Ponchon'du. Onu çabucak bir kafeye taşıdılar. Neredeyse ölmüştü ama alkolle ovula ovula hayata geri döndü. İşte o günden itibaren, Verlaine'in şiirler düzduğu gür saçları dökülmeye başladı:

Saçlarınız vardı dehşetengiz
Çenemi yorardı ümitsiz
On beş yıl var ki keliz
Sakallarımızla birer vahşiyiz.

Az görüşürlerdi ama birbirlerini tanır, takdir ederlerdi ve Ponchon, Verlaine'in hatırasına öyle derin bir saygı duyuyordu ki, bu ahenkli ismi telaffuz ettiğinde bakışları buğulanırdı.

Raoul Ponchon'un dostluğu harikulade bir çiçektir. Bu çiçeği yetiştirenler, sevildiğinden emin olmanın ne olduğunu bilirler. Başka insanlardan, hastalık hastası Bouilly gibi kederle değil, Alceste* gibi öfkeyle uzaklaşır. Arkadaşlarımla ben birkaç yıl önce küçük bir dergide Ponchon için Légion d'honneur nişanı talep etmek istiyorduk. Yanılmışız: Zirai liyakat madalyasının yeşil kurdelesini onun münzeviliğine daha çok yakıştırdı.

Ben Raoul Ponchon'la tek bir kere karşılaştım; Mösyö Rostand ile arasındaki çarpıcı benzerlikten gurur duyan Brötoneyalı bir şair arkadaşı tarafından ona takdim edilmiş-

---

* Molière'in *İnsandan Kaçan* oyununun başkarakteri. (e.n.)

tim. Ponchon beni büyük bir lütufkârlıkla karşılamıştı. Bana Verlaine'den söz etti ve çok iyi anlaştık. Sonra, benim çok sevdiğim, fakat o sıralar kendisine çok haksızlık edilen büyük bir şairin, Henri de Régnier'nin adını anma fırsatı buldum. Bu ismi duyunca Raoul Ponchon resmen küplere bindi. Üzerime atılmak istiyor, bir yandan da bağıırıyordu: “Bu Mösyö Régnier de nedir?” Onu tuttular, öfkeden titriyordu ve bardağını kırdı. Arkadaşları onun beni kesinlikle sevimli bulmadığını söyleyerek hızla alıp götürdüler. Gelecekle ilgili sezgisinden çok zevkine zarar veren bu olayı, geçenlerde bir akademik seçimde hatırladı.

Henri de Régnier ve Jean Richepin aynı koltuk için adaydılar. Richepin kazandı.

Raoul Ponchon, Enstitü'nün koridorlarında seçim sonuçlarını beklerken, bu ölümsüzlük sarayını yine hakaretimiz sorusunun yankılarıyla inletiyordu: “Bu Mösyö Régnier de nedir?”

Sonra tek başına çıkıp gitti ve rıhtımlar boyunca, Verlaine'in çok doğru bir değerlendirmeye onu olağanüstü bir usta olarak adlandırmasına sebep olan şu kafiye vakayinamelerinden birini düşünerek yürüdü. Kitapçı tezgâhlarının önünde durup, kafiye arayarak kitap sayfalarını karıştırdı. Daha sonra Saint-Michel Bulvarı'na girdi ve absentini içeceği Soufflet'ye oturdu, içkisini yuvarladıktan sonra, Sorbonne yakınlarında bulunan Grands Hommes Oteli'ndeki odasına gitti. Eski bir valizden demode kesimli, kendisi için çok bol ve işlemeleri donuklaşmış yeşil bir elbise çıkardı. Bu elbiseyi giydi, başına da eski bir bahçıvan şapkası geçirdi. Sonra bir dolaptan, tozlu, küçük şişeler çıkardı. Ve bütün gece, çok az kişinin bildiği yayımlanmamış elyazmalarını yeniden okuyarak içti. Söylendiğine göre bu elyazmaları, haklarında kimsenin fikir sahibi olmadığı, Académie'nin her gün öldürülen ve yüzülmüş derisinden kullanışsız bir elbise elde edilen bir canavar olduğu dönemde yazılmış şaheserler barındırıyordu.

*Miiteveffa Alfred Jarry**

Alfred Jarry'yi ilk görüşüm *La Plume*** akşamlarından birindedir; hep söylendiği gibi, ikinciler hiçbir zaman ilklerin yerini tutmaz. Soleil d'or kafesinin ismi değişmişti, artık buranın adı Départ [Yola Çıkış] kafesiydi. Bu melankolik isim toplantıların ve belki de *La Plume*'ün sonunu hızlandırdı kesinlikle. Birbirimizden epey uzağa gitmemizi çabuklaştıran bir yolculuk daveti!.. Ama yine de, Saint-Michel Meydanı'nda, yeraltında güzel akşamlar ve az sayıda insanın birbirine bağlandığı dostluklar oldu.

Söz konusu gece, Alfred Jarry bana bir ırmağın kişileşmiş hali gibi göründü, ıslak giysiler içinde, sakalsız, genç bir ırmak. Aşağı doğru sarkan küçük bıyığı, etekleri sallanan redingotu, gevşek gömleği, bisikletçi ayakkabıları, bütün bunlarda yumuşak, süngersi bir şey vardı; yarı-tanrı hâlâ nemliydi, sularının aktığı nehir yatağına kısa bir süre önce batıp çıkmış gibiydi.

Stout*** içerken aramızda bir sempati doğdu. *Orde* ve *arde* ile biten metalik kafiyeli mısralar sıraladı. Sonra, Cazals'ın yeni bir şarkısını duyunca, René Puaux, Charles Doury, Robert Scheffer ve saçları dağılmakta olan iki kadının da araya karıştığı çılgın bir cake-walk'a**** giriştik.

---

* 15 Kasım 1909 tarihli *Les Marges*'da yayımlanmıştır. (e.n.)

** 1889-1914 yılları arasında yayımlanan edebiyat ve sanat dergisi. Dergi çevresinden edebiyatçılarla sanatçıların bir araya geldiği düzenli toplantılar da yapılırdı. (ç.n.)

*** Esmer İngiliz birası. (ç.n.)

**** Amerika'da siyahi köleler arasında ortaya çıkıp daha sonra Avrupa'ya da yayılan bir dans. (ç.n.)

Neredeyse bütün geceyi Alfred Jarry ile birlikte Saint-Germain Bulvarı'nı arşınlamakla geçirdim, armalardan, dinsel sapkınlıklardan, nazım sanatından konuştuk. Bana, yılın büyük bir bölümünde aralarında yaşadığı denizcilerden, ilk defa *Übü*'yü* oynattığı kuklalardan söz etti. Alfred Jarry'nin sesi net, ciddi, hızlı, bazen de tumturaklıydı. Gülmek için aniden konuşmayı kesiyor ve birdenbire yeniden ciddileşiyordu. Alnı devamlı kımıldıyordu, ama genellikle görüldüğü gibi dikine değil, enine. Sabah saat dörde doğru adamın biri yanımıza yaklaşıp Plaisance yolunu sordu. Jarry çevik bir hareketle bir tabanca çıkardı, yoldan geçen adama altı adım geri çekilmesini emretti ve istediği bilgiyi verdi. Daha sonra ayrıldık, Jarry, kendisini görmeye gelmem için beni davet ettiği Cassette Sokağı'ndaki grande chasublerie'sine** geri döndü.

“Mösyö Alfred Jarry?”

“Üç buçuğuncu katta.”

Kapıcının bu cevabı afallatmıştı beni. Gerçekten de üç buçuğuncu katta oturan Alfred Jarry'nin evine çıktım. Tavan yükseklikleri ev sahibine çok fazla görünmüş olacak ki katları ikiye böldürmüştü. Hâlâ yerinde duran bu ev böylelikle on beş katlı olmuştu, fakat sonuçta mahallenin diğer evlerinden daha yüksek olmadığından, ancak bir gökdelen ufaltması durumundaydı.

Zaten Alfred Jarry'nin barınağında ufaltmadan bol bir şey yoktu. Kiracının rahatça ayakta durabildiği, buna karşılık, daha uzun boylu olan benim eğilmek zorunda kaldığım bu üç buçuğuncu, ancak bir kat ufaltmasıydı. Yatak, bir yatak ufaltmasıydı yani kötü bir döşekten ibaretti; Jarry alçak yatakların moda olduğunu söyledi bana. Yazı masası bir masa ufaltmasıydı, çünkü Jarry yüzükoyun uzanarak döşe-

---

* *Kral Übü* Alfred Jarry'nin ilk defa 1896'da sahnelenen oyunudur. (e.n.)

** Kiliselerde ayin kıyafetlerinin konduğu oda. (e.n.)

menin üzerinde yazıyordu. Mobilya, yalnızca yataktan oluşan bir mobilya ufaltmasıydı. Duvarda bir tablo ufaltması asılıydı. Jarry'nin, büyük bölümünü yakmış olduğu bir portresiydi bu, onu daha önce gördüğüm bir taşbaskıdaki Balzac'a benzer gösterecek şekilde kafası kurtulmuştu yalnızca. Kütüphane ancak bir kütüphane ufaltmasıydı, hatta o kadar bile değil. Rabelais'nin popüler bir baskısından ve Bibliothèque Rose'un birkaç cildinden ibaretti. Şöminenin üzerinde kocaman, taştan bir fallus dikiliyordu, Jarry'ye Félicien Rops'un* bağışı olan bu Japon işi, doğadakinden çok daha büyük olan yekpare egzotik taş, üç buçuğuncu kata çıkarken nefes nefese kalmış ve bu mobilyasız grande chasublerie'de ne yapacağını şaşırmış bir edebiyatçı hanımı korkuttuğu günden bu yana, mor bir kadife kılıfla örtülüydü hep.

“Bir kalıp mı bu?” diye sormuştu hanım.

“Hayır,” diye cevaplamıştı Jarry, “ufaltılmış bir kopya.”

Jarry, Claude Terrasse ile birlikte çalıştığı Grand-Lemps'tan dönüşünde, Amsterdam Sokağı'nda düzenli olarak gittiğim bir İngiliz barından beni almaya geldi. Akşam yemeğini orada yedik ve Jarry, *altınları* olduğu için beni Bostock'a** götürmek istedi. Son galerilerde aslanlardan söz açarak ve aslanların terbiye edilmesiyle ilgili bazı korkunç sırları açık ederek yanında bulunanları dehşete düşürdü. Yırtıcı hayvanların kokusu başını döndürüyordu. Tour-des-Dames Sokağı'ndaki bir bahçede panter avladığı iddiasındaydı. Gerçekteyse, dikkatsizlik sonucu açık bırakılan kafeslerinden kaçmış küçük panterlerdi bunlar. Jarry'nin misafirleriye son derece telaşlı ve sıkıntılı görünüyorlardı, pencerelerden tüfeklerle zavallı küçük panterleri vurmaya hazır dılar.

---

* Belçikalı ressam, karikatürist ve illüstratör (1833-1898). (e.n.)

** Gezici bir hayvanat bahçesi. (e.n.)

“Siz bir şey yapmayın,” dedi Jarry, “ben her şeyi halledeceğim.”

Yemek salonunda onun boyunda bir zırh vardı. Jarry şövalye kılığına girdi, baştan ayağa demir zırhlarla donanmış halde ve demir eldiveninde bir bardak tutarak bahçeye indi. Vahşi hayvanlar sıçradılar ve Jarry onlara boş bardağı sundu. Hemen itaat eden hayvanlar onu izleyerek kafeslerine girdiler, Jarry de kapılarını kapattı.

“İşte,” dedi Jarry, “vahşilere boyun eğdirmek için en iyi yöntemdir bu. İnsanların çoğunluğu gibi en yırtıcı hayvanlar da boş bardaklardan dehşet duyarlar ve dehşet de onları korkağa dönüştürür; o zaman ne isterseniz yapabilirsiniz.”

Ve bütün bu hikâyeleri anlatırken revolverini salladığı için seyredenler geri çekiliyor, kadınlar duydukları dehşeti açığa vuruyor, bazılarıysa gitmek istiyordu. Daha sonra Jarry, bu hödükleri korkutmaktan duyduğu zevki benden saklamadı ve aynen bu şekilde, elinde revolverle, onu Saint-Germain-des-Prés’ye götürecek olan omnibüsün üst kısmına çıktı. Bana hoşça kal demek için yukarıdan hâlâ tabancasını sallıyordu.

Bu altıpatlar, arkadaşlarımızdan birinin atölyesinde yaklaşık altı ay geçirdi. Bunun nasıl olduğunu anlatayım:

Rennes Sokağı’nda akşam yemeğine davetliydik. Masada birisi onun el falına bakmak istedi, Jarry bütün çizgilerinin çift olduğunu gösterdi. Gücünü göstermek için ters dönmüş tabakları yumruğuyla kırdı ve sonunda yaralandı. Aperitifle şaraplar onu sinirlendirmiş, likörlerse bardağı taşıran damla olmuştu. Onu daha iyi tanımak isteyen İspanyol bir heykeltıraş Jarry’ye birtakım nazik ve sevimli laflar etti. Fakat Jarry bu *herife* salondan dışarı çıkmasını, bir daha da geri dönmemesini emretti ve bu oğlanın kendisine en namussuz tekliflerde bulunduğu konusunda da beni temin etti. Birkaç dakika sonra, kaçan İspanyol geri döndü ve aynı anda Jarry,

adama bir el ateş etti. Kurşun, perdelerden birinin ardında kayboldu. Yakınlarda bulunan iki hamile kadın bayıldı. Erkekler de pek sakın sayılmazlardı, biz iki kişi Jarry'yi alıp götürdük. Sokakta Übü Baba sesiyle bana şöyle dedi: "Edebiyat kadar güzel, değil mi? Fakat hesabı ödemeyi unuttum."

Onu götürürken silahını elinden almıştık; altı ay sonra Montmartre'a gelip, arkadaşımızın iade etmeyi unuttuğu revolverini istedi bizden.

Jarry'nin haşarılıkları, onun şöhretine en büyük zararı veren şey oldu ve kendi çağının en müstesna, en sağlam yeteneklerinden biri olduğu halde bu yetenek, yaşamasına yetecek kadar gelir getirmedi ona. Paris'te çiğ koyun pirezolası ve kornişonla beslenerek kötü koşullarda yaşıyordu. Çoğu zaman midesini iyileştirmek için yatmadan önce, yarı yarıya sirke ve absente doldurduğu ve bunları birleştirmek için de bir damla mürekkep eklediği tuhaf karışımdan koca bir bardak içtiğini söylemişti. Zavallı Übü Baba kadınların vefakârlığından mahrumdu.

Coudray'de balık avlayarak yaşıyordu ve çoğu zaman Paris dışında, nehir kıyısında yaşıyor olmaktan memnundu kesinlikle. Şehir onu çok daha erken öldürebilirdi.

Alfred Jarry az rastlanır bir edebiyat adamıydı. En ufak hareketleri, haylazlıkları, bütün bunlar edebiyatın parçasıydı. Çünkü her şeyini sadece ve sadece edebiyat üstüne kurmuştu. Fakat ne hayranlık uyandırıcı bir tarzda! Birisi bir gün benim karşımda Jarry'nin son burlesk yazar olduğunu söylemişti. Yanlış! Bu değerlendirmeye göre 15. yüzyıl yazarlarının çoğu ve 16. yüzyıl yazarlarının büyük bir kısmı yalnızca burlesk yazarlardır. Bu kelime hümanist kültürün en nadir ürünlerini anlatmaya yetmiyor. Lirizmin hiciv haline geldiği, hicvin, nesnesini yıkıma uğratacak kadar gerçekliğin ötesine geçtiği ve şiirin bile zorlukla yakalayacağı kadar yükseğe çıktığı, bu arada bayağılığın zevke katıldığı ve al-

gılanamaz bir fenomenle gerekli hale geldiği bu özel neşeye uyabilecek bir terime sahip değiliz. İçinde duyguların yer almadığı zekânın bu sefahatlerine insanın kendini bırakması- na yalnızca Rönesans izin verdi ve Jarry, bir mucize eseri bu yüce sefihlerin sonuncusu oldu.

Alfred Jarry'nin hayranları vardı, okuyucuları arasında filologlar, özellikle de matematikçiler bulunuyordu, öyle ki Jarry teknik okulda bile popülerdi. Fakat halk arasında, edebiyatçılar arasında onun kıymetini bilmeyenler çoktu. Bu tahkirlerden fazlasıyla mustarıpti. Bir keresinde, Francis Jammes'in yeni yayımlanan *Surmâle*'i [Üst Erkek] hakkında kendisine nasihat verdiği bir mektuptan uzun uzun söz etmişti bana. Orthezli şair, Jarry'nin kitaplarının kentli koktuğunu ve Paris dışında bir hayatla manevi sağlığını tekrar kazanabileceğini vs. söylüyordu. Bu ya da buna yakın bir şeydi söylediği. “Yılın büyük kısmını kırlarda, bir ırmağın kıyısında geçirdiğimi, o ırmakta her gün balık avladığımı bilseydi ne diyecekti?” diyordu Jarry.

Uzun bir süre Jarry ile hiç karşılaşmadım, daha sonra, hayatının biraz daha istikrarlı hale gelir gibi olduğu bir dönemde tekrar gördüm onu. Kitaplar yayımlıyor, *La Dragonne*'u ilan ediyor, Laval'de bir kulenin de parçası olduğu küçük bir mirastan söz ediyordu. İçinde oturulabilmesi için restore ettirilmesi gereken bu kulenin, durmaksızın temeli üzerinde dönmek gibi tuhaf bir meziyeti vardı. Fakat hareket çok yavaştı, çünkü tam bir turun tamamlanması yüz yıl alıyordu. Sanıyorum bu efsanevi hikâye, kule [tour] kelimesinin iki anlamıyla eril ve dişil belirtme tanımlıklarının işin içine karıştığı bir söz oyunundan kaynaklanıyordu.* Her neyse, Jarry hastalandı ve sefalet içine düştü. Arkadaşları onu kurtardılar. Paris'e bir miktar para ve eczacılık notlarıyla geri döndü. Şarap satıcısı hesaplarıydı bunlar!

---

* La tour kule, le tour dönüş anlamındadır. (ç.n.)

Daha sonra ondan hiç haber almadım. Fakat biliyordum ki Jarry çok kısa bir süre içinde parasının büyük kısmını içkiye yatırıyor ve hiç yemek yemiyordu. Onu Charité Hastanesi'ne kaldırdıklarından haberim olmadı. Anlaşılan, sonuna kadar uyanık ve haşarıydı. Georges Polti onu ziyarete gittiğinde yatağına yaklaşmış ve hem çok heyecanlı olduğundan hem de gözleri iyi görmediğinden Jarry'yi fark etmemiş; Jarry ise, ölmek üzere olduğu halde, arkadaşını şaşırtıp ürpertmenin zevki için yüksek sesle bağırmış: "Hey! Polti, nasıl gidiyor?"

Jarry 1 Kasım 1906'da öldü; ayın 3'ünde cenazesinin arkasında elli kişi kadardık. Yüzler çok kederli değildi, yalnızca Fagus, Thadée Natanson ve Octave Mirbeau'da birazcık cenaze havası seziliyordu. Bununla birlikte herkes, büyük bir yazar ve olağanüstü bir oğlan çocuğu olan Jarry'nin yok olup gidişini derinden hissediyordu. Fakat gözyaşları dökmekten de yası tutulan ölümler vardır. Ne Folengo ne Rabelais ne Swift toprağa verilirken ağlayan olduğu görülmüştür. Jarry'nin cenazesinde de buna gerek yoktu. Böyle ölümlerin asla acıyla alakası olmamıştır. Onların ıstırapları hiçbir zaman kederle karışmamıştır. Böyle cenazelerde herkes, kendisini ve başkalarını yiyip bitiren sefaletle kafasını meşgul etme ihtiyacını hiç hissetmemiş birini tanımış olmaktan dolayı mutlu bir gurur sergilemelidir.

Hayır, Übü Baba'nın cenaze arabasının arkasında kimse ağlamıyordu. Ölümler gününden bir gün sonraki pazardı o gün, Bagneux Mezarlığındaki kalabalık akşama doğru civardaki meyhanelere dağılmıştı. Meyhaneler dolup taşıyordu. Şarkılar söyleniyor, içiliyor, mezeler yeniyordu: toprağa verdiğimiz kişinin hayalî tasvirlerindeki gibi şamatacı bir tablo.

*Rémy de Gourmont**

Bundan on bir yıl önce, nisan ayında taşradan gelmiştim ve her gün akşam saat beşten sonra, rıhtımlar boyunca kitapçı tezgâhlarını karıştırmaya gidiyordum. Paris'te hiç kimseyi tanıımıyordum ve yoldan geçen her bir kişi merakımı uyandırıyor; çünkü şöhretiyle adını benzerlerinin kafasına kazıyanlardan biri olabilirdi.

Her Allah'ın günü, sevdiğim şu ya da bu şairle, hayran olduğum şu ya da bu yazarla, nefret ettiğim filanca nazariyatçıyla karşılaştığımı zannediyordum ve bu meçhul kişileri adlandırmaya çalışma çılgınlığı, eğlenceli yanılgılara kapılmama sebep oluyordu. Sık sık Arts Köprüsü üzerinde karşılaştığım bir ihtiyar benim için Maurice Barrès oldu. Monceau Parkı'nın içindeki yollardan birinde, çakıltaşlarını çatırdatarak ağır ağır yürüyen uzun saçlı birinin filozof Gabriel Tarde olduğunu sandım. Bir gece adamın biri, bir gaz lambasının altında bir şeyler karalıyordu; hislerime kulak verecek olursam bu, Moréas ya da Henri de Régner'di.

Her akşam, alacakaranlıkta, rıhtımlar boyunca yürürken yanımdan birisi geçerci. Olgunluk çağında, sağlam yapılı bir adamdı. Siyah bir paltosu, yüksek bir şapkası ve boynuna gevşekçe sarılmış beyaz bir fuları vardı. Koltuğunun altında

---

* İlk defa 15 Mart 1910'da *Les Marges*'da yayımlanmıştır. Bu çeviriye 1929 La Belle Page baskısı kaynak alınmıştır. (e.n.)

kâğıtlarla, her tezgâhın önünde bir an duraklayıp, bazen bir kitap alıp hızla karıştırdıktan sonra özenle yerine yerleştirerek hızlı adımlarla yürürdü.

Birkaç kez kitapçıyı çağırıp kitabın parasını ödediğini gördüm. Meçhul adam zaman zaman durur, sokağa doğru dönüp, gülümseyerek bir köprünün üstündeki hareketliliğe bakardı. Bir keresinde Enstitü'nün yakınlarında dönüp duran bir cambaz bir dakikalığına dikkatini çekmişti. Bir başka seferindeyse, dalaşan iki köpeğe hoşnut bir ifadeyle bakmıştı.

Meçhul adamı ilk gördüğüm günlerde ona özel bir ad takmamış, ama tavırlarının benzer olduğunu sandığım La Fontaine ile karşılaştırarak ona Masalcı lakabını yakıştırmıştım.

Henüz gece karanlığı çökmeden önce, kurdelelerini kuşanmış ve kararmaya hazır bir Alceste'i andıran az bulutlu gökyüzünde yer yer yeşil şeritlerin olduğu bir akşam, meçhul masalcıyı, feylesof gezgini, kitap ve sokak gösterisi meraklısını gördüm; enfes gökyüzüne doğru bakıyordu.

İlk yıldız belirdi, ama çok az parlıyordu; meçhul adam bir el hareketi yaptı, sonra hızla yürüyüp gitti. Yaptığı el hareketi?.. Galiba yıldıza bir öpücük yollamıştı. O anda meçhul adamı adlandırdım. O artık benim için Rémy de Gourmont'du.

Evrendeki her şeyle ilgilenen ta kendisiydi; hayvanlarla, yıldızlarla, kitaplarla ve sokaklarla, insanlıkla ve bütün doğayı heyecanlandıran aşkla. Daha sonra onu ziyaret etme ve tanıma fırsatım oldu.

Gourmont geçenlerde şöyle yazmıştı:

“Gerçek şöhretlerimizden ne kadar da habersiziz!”

1904 yılında bir süre kaldığım İngiltere’de bana şöyle sorarlardı: “Rémy de Gourmont’u tanır mısınız?.. Nasıl

biridir?.. Ne söyler?” Ben de şöyle cevap verirdim: “Rémy de Gourmont evindeyken koyu kahverengi bir frak giyer.. Bütün dönemlerden kitapların, gravürlerin arasında yaşar.. Çok az konuşur.”

Daha sonra Almanya’da bana şöyle dediler: “Rémy de Gourmont mu?.. Onu tanıyoruz... Sözlük yazarının kendisinden daha bilgin ve daha lirik bir Bayle’dır.”*

Ben de şöyle cevap verdim: “Ayrıca daha özgürdür; çünkü din adamı değil... Onu seviyoruz, çünkü bizim bütün özgürlük fikirlerimizin önünde... Hissettiğimiz kinleri önceden seziyor... Ve bu eşsiz şair, sadelikle ve düzyazıyla bizim duygularımızın sebeplerini ifade etme görevini üstlenmek istedi.”

Paris’te, fakülte profesörlerinin, eleştirmenlerin, gazetecilerin bulunduğu bir akşam yemeği sırasında birisi Rémy de Gourmont’dan söz etti:

“Gourmont mu?” dedi biri. “Matbaacı... Yunan karakterleri meşhurdur onun...”

“Gourmont mu?” dedi bir başkası. “Ressam... Louvre’da bir İsa’nın doğuşu tablosu var...”

Gerçek şöhretlerimizi pek az tanıyoruz.

---

* Pierre Bayle (1647-1706). Bir tarihsel sözlük (*Dictionnaire Historique*) yazmış olan ve derin bilgisiyle tanınan Fransız yazar. (ç.n.)

*Jean Moréas**

Bir akşam, Moréas'ın arkasında durup onun yürüyüşüne bakan Oscar Wilde şöyle bağırır: “Kürek çekiyor!..”

Moréas, hafifçe kıvrılmış kollarına, kayığı ilerletmek için dalgaları yaran kayıkçının hareketini vererek düşünceli bir halde gidiyordu. Kolkhis'in sihirli toprakları üzerinde Argonautlar da postu böyle aramışlardı.

Moréas'ın anne tarafından dedesi, Yunanların 1821'de Osmanlı boyunduruğundan kurtulmak için ayaklandıkları sırada yiğitlikleri ve savaş hileleriyle ünlenen şanlı donanma komutanı Tombazi'ydi.

Yenilmez denizci, onca Türk gemisini tahrip eden ve Kanaris'i kahraman yapan şu kundaklama gemilerini akıl etmişti.

Moréas bana birçok kere dedesinden söz açmıştı: “Onun yaptığı önemli işlerle ilgili notlar var elimde,” demişti bir seferinde, “fakat bir yığın gereksiz kâğıtla birlikte bir sandığın dibinde duruyorlar. Vaktim olduğunda bunları inceleyip bir şeyler yazacağım.”

Arada bir ona sandığı hatırlatıyordum: “Vaktim olmadı,” diye cevap veriyordu, “fakat bu işle ilgilenmem gerekecek.”

---

* 15 Mart 1911'de *Les Marges*'da yayımlanmıştır. (e.n.)

Ve bana yeniden Hydralı ve beyaz adalı* denizcilerden söz ediyordu, Hydra Adası'nın sakini olan Arnavutlar, hiçbir zaman Türklerin buraya ayak basmasına izin vermemişlerdi. Moréas bir gün, kendisini Yunanistan'dan geri getiren bir geminin güvertesinden bu adayı seyretmişti. Baştan başa mermer gibi görünen bu adaya, toprağa, evlere bakmıştı ve *Les Orientales*'in** mısraları gelmişti aklına:

Elveda Hydra, mağrur vatan, yeni Sparta!
Taze özgürlüğün yükseliyor şarkılarla;
Ey tayfalar şehri! Gemi direkleri örtüyor duvarlarını.
Elveda! Seviyorum umutlarımızın yeşerdiği adanı,
Dalgaların okşadığı çimenlerini,
Şimşeklerin dövdüğü, dalgaların kemirdiği kayalıklarını.

Anne tarafından Arnavut kökenli ve Atina Yunanı (ki bugün en saf Helen kanı budur) olan Moréas'ın, baba tarafından da kökeni aynıydı. Fransız kulağına daha hoş gelen bir müstear ismin ardında gizlenen uzun soyadının, Arnavutça Diamantis adının Helenleşmiş şeklinden başka bir şey olmadığını açıklamaktan hoşlanırdı.***

Ben hariç bütün gececi arkadaşlarının yanından ayrılmış olduğu bir sabah, Moréas'ın şafak mırıltılarını sevdiği Les Halles Mahallesi'ndeydik.

Hiç sözünü etmese de onu hayran bırakan bir düzene göre yığılmış sebzeler, sabah ışığı altında renklerinin canlılığını bütün parlaklığıyla ortaya koyuyorlardı. Öte tarafta sepetlerin içine yerleştirilmiş meyveler değerli taşlara benziyordu. Yuvarlanan portakallar insanı ansızın bir Akdeniz limanına götürürdü. Mekanik bir hareketle etrafta dolaşıp,

* Yunan mitolojisinde ölümler dünyasının girişlerinden biri, Leuke. (e.n.)

** Victor Hugo'nun, büyük ölçüde Yunan ayaklanmasının ilhamıyla yazılmış lirik şiirlerinin bulunduğu kitabı. (ç.n.)

*** Jean Moréas'ın gerçek adı Ioánnis A. Papadiamantópoulos idi. (ç.n.)

filikaları, tek direklileri, yelkenlileri, randa yelkenlileri ve iki direkli polaklarıyla denizi arardı gözlerimiz.

Sonra bir mahalle meyhanesinde, Moréas'ın az önce aldığı denizkestanelerini tadarak beyaz şarap içiyor olurduk.

Deniz ürünlerinin iyodunu iştahla içine çeker ve bana şöyle derdi: “Denizkestanelerinin tadı, içinde büyüdükləri denizin duygusunu mükemmel bir biçimde verir. Racine de aynı bu şekilde, zihninin beslendiği Yunan edebiyatının mükemmelliğini içinde barındırmaz mı? En azından büyük bir şair olunabilir. Dante var, Villon var, Shakespeare var. Fakat bu büyük zekâlar Yunan mükemmelliğiyle daha içli dışlı olsalardı, güzelliğe, eserlerinin ortaya koyduğundan daha fazla yaklaşmış olacıklardı, bundan hiç kuşku yok. Goethe bu konuda hiç yanılmadı... Bugün herkes ısrarla modern olmaya çalışıyor, sanki bu bir şey ifade ediyormuş gibi. Münih'te bulunduğum sırada, ünlü çizer Wilhelm Busch'un resimli bir Alman gazetesinde gördüğüm bir karikatürünü hatırlıyorum. İki zabitanın arasında tartışan bir sarhoş çizmişti. Ve adam şöyle bağıırıyordu: ‘Ben modern bir insanım, kesinlikle herkes bilsin ki ben modern bir insanım.’ Çok iyiydi. Öfkeli bir zihin durumunun bu ince yergisini hiç unutmadım. En aptal olanlar ne yaparlarsa yapsınlar modern olmak isterler. Aptallıklarına giydirdikleri bir maskedir bu. Sanki modern bir insandan başka bir şey olunabilirmiş gibi...”

Bana bunları söyledi, fakat daha doğru ve daha etkileyici ifadelerle.

Ed altro disse, ma non l'ho a mente.*

Kalemimin ucuna gelen bir Dante mısrası, Beatrice'nin mistik âşığı hakkında Moréas'ın bir yargısını hatırlattı bana:

“Ortaçağ'ın en büyük şairidir o,” diyordu. “Fakat Ortaçağ gerçek güzelliği sevemezdi. O da bu güzelliği tanımak-

---

* (İt.) Başka bir şey de söyledi, ama hatırlamıyorum. (ç.n.)

sızın arzuladı. Yazık ki Dante, Yunan şairlerini bilmiyordu. Ben de katedralleri sevdim. Fakat şimdi biliyorum ki, yıkıntı halindeki Parthenon, en noksansız katedrallerden daha güzel ve ileride onların yıkıntıları şekilsiz olacak. Şöyle ki, kusursuzlukta parçalar yoktur ve her bölüm bütünün kusursuzluğunu taşır. Dante'nin bir ara şiirini Fransızca yazmaya niyetlenmiş olduğu söylenir... Her halükârda, eğer Fransızca var olmasaydı en güzel modern dil olacak İtalyancayı yaratmış olmak gibi bir şerefe sahiptir. Diğer diller gülünçtür. Antikçağdan bu yana gerçek yazarlar tarafından çalışılmış ve eski Yunancayla karşılaştırılabilir bir anıt haline gelmiş tek bir dil vardır: Fransızca. İtalyanların da mükemmel yazarları olmuştur, ama yeterince uzun süre değil ve dillerinde bu hissedilir. Dante, İtalya'da bir sarayın eksikliğini tespit ettiğinde bunu görmüş, fakat aklın tatlı ışığının (onun kullandığı deyimdir bu) buna çare olacağını ve dağınık bir elitin sarayın yokluğunu telafi edebileceğini sanarak yanılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Provence dilini geliştirmek noktasına da gelmişti ve bu dil, kusursuzluğa İtalyancadan daha elverişliydi. Çok iyi şairler bu dil üzerinde incelikle çalışmışlardı. Onların etkisi Fransızca için de yararlı oldu. Provence dilinde yazılmış en iyileri arasından seçilmiş küçük şiirler çevirerek oyalanmıştım, çok iyileri vardı aralarında. İtalyancada Petrarca'yı çok severim.

Fransa'da iyi tanınmayan büyük bir şairdir. Boccaccio'ya gelince, çevirisi eksiktir; Antoine Le Maçon çevirisi nitelikli sayılır, fakat sonuçta yetersizdir. Şayet daha genç olsaydım, dünyanın belki de en iyi hikâyecisi ve her halükârda çekici ve hayranlık uyandıracak kadar güçlü bir zekâ olan Boccaccio'yu çevirirdim..."

Moréas her ne kadar *Dekameron*'u çevirmediyse de ondaki birkaç hikâyeyi taklit etmiştir. Ve bu serbest taklitlerde nasıl bir sanat olduğunun genellikle anlaşılmadığını gördüğümde çok şaşırmıştım.

Moréas'ın sohbeti, içinde hiç ukalalık barındırmayan neşeli bir eğitimdi. Onun Fransız edebiyatı hakkında ne derin bir bilgisi olduğu bilinir. Yalnızca modernî anlama yetisinin değil, Fransızca'yı anlama yetisinin de bundan aşağı kalır yanı yoktu. *Jean de Paris*'yi yayımladığında, Gaston Paris'nin, o ana kadar filologların gözünden kaçmış bir hatayı düzeltmiş olduğu için kendisine teşekkür etmek amacıyla bir mektup yazdığını yeri geldiğinde hatırlatmayı severdi. Ardından da, “Bunu kasıtlı olarak yapmamıştım, zira filologların çalışmalarından hiç yararlanmıyordum,” diye eklerdi Moréas.

Moréas'ı bana nasip olduğundan daha iyi ve daha uzun bir süre boyunca –çünkü ben onunla ancak ölümünden yedi yıl önce tanıştım– tanımış olanlar, bu olağanüstü ve böylesine sağlam zevk sahibi adamın bazı sözlerini derlemeyi düşünmüşlerdir muhakkak.

Légion d'honneur subayı nişanı alışını kutlamak için düzenlenmiş bir ziyafette hatırlıyorum Moréas'ı. Heyecanlı ve mutlu görünüyor. İki yanında iki güzel kadın var ve konuşmalar boyunca arada bir kokladığı kırmızı bir gül tutuyor elinde...

Onu, ben de yanındayken bir arabanın içinde, sanatlara karşı duyarsız olmayan ama kendini hayata karşı duyarsız sanan genç bir bilginle beraber hatırlıyorum. Genç bilgin biraz da üzüntüyle bizi temin ediyor: “Hiç ağladığımı hatırlamıyorum...”

Ve Moréas araya giriyor: “Öyle demeyin...”

Moréas'ı son kutlama gününde, elde etmeden ölmek istemediği şu Fransız sıfatını aldığı gün kendisine verilen yemekte hatırlıyorum. Fransa'yı selamlıyor ve bir cümleyle onu Yunanistan'la karşılaştırıyor, bize uygun düşen yegâne kelimeleri bularak...

Moréas kendini hiç kimseyle karşılaştırmazdı. Bununla birlikte, birisi onu Horatius ile karşılaştırdığında, bundan

rahatsız olmuşa da pek benzemiyordu. “Fena değil!” dedi ve aniden konuyu değiştirdi: “Beni özellikle şair olarak övmüşlerdir, ama yine de ben, nesrimin şiirimden daha iyi olduğuna inanıyorum.”

Bana kalırsa, bir trajedi şairi olsa eşsiz olurdu.

Moréas’la baş başa son gezintim, onun şöhretinin doruğunda olduğu sıradaydı. Akşam saat sekize doğru bulvarlardan ayrıldık. *La Gazette de France*’a tefrikasını götürmesi gerekiyordu. Vivienne Sokağı’nda bir çiçekçinin önünde durdu: “On beş yıldan uzun zamandır bu dükkândan çiçek alırım,” dedi, “genellikle taze ve hoş kokuludur buranın çiçekleri. İçeri girelim, size bir gül vermek istiyorum.”

Gülleri teker teker inceledi. Satıcı kadın ona çiçeklerini övüyor, Moréas da o farkına varmadan cevap veriyordu:

“Gülleri iyi tanırım ve severim. Çiçeklerin en güzelidir gül; fakat mükemmel olmalıdır. Diğer çiçekler yarı yarıya güzel olmayı kaldırabilirler. Onların zarafeti asla kuşku duymayı gerektirecek kadar yüksek değildir. Fakat gül, bütün güzelliğine sahip olmalıdır. Bu çiçek kusursuzluk için yaratılmıştır.. Buradakiler bana uygun değil, karanfil verin bize.”

Sonra sokakta bana şöyle demişti: “Bu karanfiller fena değil; karanfil de değerlidir. Ama gül daha güzeldir. Kusursuzluk ancak çok güzel şeylerde önemlidir. Kusursuzlukla yakından uzaktan ilgisi olmayan başka şeylerde daha düşük bir güzellikle yetinilebilirken, bunda kusursuzluk gereklidir.”

Bir İtalyan lokantasında yemek yedik, Castellamare ançuezleri enfesti. Moréas, kendisine yasak olduğu halde biraz şarap içti ve bir puro tütürmek istedi...

Moréas’ın bana verdiği beyaz karanfili sakladım. Kuru-yup solgun bir sarıya dönüştü; sapı hâlâ son derece açık ve son derece hüzünlü yeşil rengini koruyor. Heyhat! Ey güzel çiçek, yüce gülle asla rekabet edemeyeceksin!

Moréas'ı hayatının son günlerinde, içinde öldüğü o iki pencereleli mavi odada ziyaret ettim. Hastanenin önünde uzanan bahçe yeniden doğmaya hazırlanıyordu. Ağaçların dalları yeşilleniyor, rüzgâr Vincennes Ormanı'nı hafifçe sallıyordu. Moréas, ziyaret edildiği için mutluydu. Acı çekiyor olmaktan şikâyetçiydi, fakat keyifli mizacı bunun üstesinden geliyor ve zorlanarak da olsa neşe içinde konuşuyordu. Biraz sonra çağırdığı hastabakıcılar onu kaldırarak, çarşafın rahatsızlık veren kıvrımlarını düzelttiler. Hastabakıcılar gittikten sonra şöyle dedi: “Çok nazikler ve benim için ellerinden geleni yapıyorlar. Yine de beni iyi yerleştiremediler. Bu onların mesleği, fakat bir çarşafı ne çok gergin ne çok gevşek yaymayı bilmelerini nasıl sağlamalı? Bütünün içinde kusursuzluk hiç önemli değildir, fakat bu çok zor. İnsanların çoğu bunu bilemez, ancak önemli olan tek şey budur.”

Ertesi gün, öğlen on ikiye doğru Moréas yalnızdı. Benim de tanıdığım birkaç arkadaşından haber sordu.

Hastabakıcı, yanında benim tanımadığım bir adamla içeri girdi, sonra geri çekildi.

Adam, “Kimsiniz?” diye soran Moréas'a baktı.

“Ben sizin eczacınızım,” diye cevap verdi adam. “Edebiyatı severim ve uzun süredir size hayranım. Bu nezaketsiz ziyaretimden dolayı beni affedin, fakat sizi görmeyi öyle çok istiyordum ki!”

Moréas gülümsedi: “Adınız?”

“Henri Bloquet.”

“Nantesli mısınız?”

“Hayır, Pas-de-Calaisliyim... İlaçlarımın sizi iyileştireceğinden eminim. Yeniden ilkbahar gelecek, sanıyorum şairlerin en sevdiği mevsim... Nekahet döneminiz boyunca, bahçede bu güzel mevsimi terennüm edeceksiniz.”

“Ah, ben mi!” dedi Moréas. “Ben yalnızca sonbaharı terennüm ederim.”

Ve güçsüz bir hareketle eczacısını savdı... Sonra hastayı pansuman ettiler, vücudu küçük bir çocuğunki gibi beyazdı. Moréas'ın Madam Louise diye çağırdığı hastabakıcı ona acı vermemek için uğraşıyordu ama o sızlanıyordu.

“Çok hassassınız,” dedi hastabakıcı, “canınızı fazla acıtmayayım.”

Moréas yavaşça cevap verdi:

“Ben yalnızca büyük acılar karşısında dayanıklıyım.”

Daha sonra yalnız kaldığımızda bana şöyle dedi: “Şu eczacı saçma sapan laflar geveliyor, ilaçlarımı hazırlayan o olduğuna göre öleceğimi gayet iyi biliyor olmalı.”

Ben karşı çıkınca da şöyle devam etti: “Hayır, sakat kalmak ve acı çekmektense ölmek daha iyi... Sonumun gelmesi daha iyi... Zaten, ölümden sonra, ne olduğunu bilmediğimize göre, her şey bitmiş sayılmaz...”

Tam bu sırada, bütün hastalığı boyunca ona refakat etmiş olan Raymond de la Tailhède, arkasında Alfred Vallette ile birlikte geldi.

Moréas bize birkaç kez şunu söyledi: “Öleceğimi gayet iyi hissediyorum.”

Kendi cenaze töreninden söz ediyordu: “Kendimi yaktıracağım. Bir başkası için gülünç olabilir bu. Ama ben Yunanım. Vazoyu mezara tercih ederim... Din düşmanı değilim ve inançlara büyük saygım var, fakat bunlar beni ilgilendirmiyor.”

Daha sonra Alfred Vallette'e, yayımlanmak üzere olan ve son taslakları Henri Dagan tarafından düzeltilen kitaplarından biri hakkında bazı sorular sordu. Sonra da çok çeşitli şeylerden söz etti. Özellikle oturduğu mahalle için endişeleniyor gibi görünüyordu: “Her şey altüst olacak,” diyordu, “beni herkes tanır orada.”

Devam etti: “Öleceğim, ama en güçlü adamın bile süremeyeceği bir hayat sürdüm... Hastalığımın ilk belirtilerini mayısta hissettim. Her şeyi sonuna kadar kullanarak onu geri döndürmek istedim.”

Bir süre dalgın dalgın durdu, birkaç dakika sonra kararlılıkla ekledi: “Aslında, önemli olan tek şey erdemdir. İnsan genç yaşlarından itibaren erdemli olmalıdır. İnsanlar için ilginç olan yegâne şeydir erdem, yalnız onu bilenler uygulamazlar, diğerleriyse... Erdem, kusursuzluktur aynı zamanda.”

Ertesi gün tamamen değişmişti. Sesi daha zayıf, yüzü daha solgundu. Akşam Mösyö Barthou* gelene dek onunla birlikteydim.

Bu dostluk ifadesinden dolayı bakana içtenlikle teşekkür etti, sonra, sıkıntılı bir dille, Musset’nin, ölüm döşeginin başına gelen Got’ya,** “Beni ölürken görmek için geliyorsunuz, pek hoş değil bu!” dediği anekdotu hatırlattı.

Mösyö Barthou, Hugo’dan söz edildiğini sanmıştı.***

“Hayır! Got!” dedi Moréas. “Aktör!”

Biraz dinlendi, sonra yavaşça konuşmaya devam etti: “Beni Fransız uyruğuna geçirmek konusunda acele etmekte ne kadar haklı olduğunuzu görüyorsunuz değil mi sayın bakanım? *Les Stances*’ı sizin için ellerimle kopya ederek teşekkür etmek istiyordum size. Fakat bundan vazgeçmeniz gerekecek. Raymond’a söyleyeceğim, kitaplarımın her basısından birer nüsha seçsin sizin için. Güzel ciltlerin bulunduğu mükemmel bir kütüphaneniz olduğunu biliyorum... Silvain’e söz vermiş olduğum gibi *Aïas* trajedisini bitirebilmek için biraz daha yaşamak isterdim... Ama artık bitti...”

...Oda yavaş yavaş arkadaşlarıyla, çiçek demetleri getiren genç kadınlarla doldu, tam ben gideceğim sırada bu kadınlardan biri ağlayarak yatağın yanına diz çökmüş, gözyaşlarıyla, ölmekte olan şairin elini ıslatıyordu.

---

* Louis Barthou (1862-1934) dönemin adalet bakanıdır. (e.n.)

** Edmond Got (1822-1901) bahsedilen dönemde Comédie Française’de kadrolu oyuncuydu. (e.n.)

*** Got, “go” telaffuz edilir. (e.n.)

Onu bir kere daha gördüm, iyice zayıflamıştı; ölümcül hastalığa yakalandığından beri onu hiç görmemiş olan arkadaşısı Godefroy, sesini öyle değişmiş bulmuştu ki çıkarken bize şöyle dedi: “Bu artık Moréas değil; bitmiş, ölüm onu çoktan elimizden almış.”

Bundan sonra, küçük bir duman dışında Moréas’tan hiçbir şey görmedim ve harlı ateşin ortasında, dostumuzun alevlerle çevrelenmiş yüreğini hayal ettim.

Bu ateşli yürek hâlâ yanıyor.

*Willy'nin Catulle Mendès Hakkında Anekdotları**

Catulle Mendès ve Willy ile sık sık görüşme fırsatım olmadı pek. Birincisiyle nadiren karşılaştım. Fakat ölümünden bir ya da iki gün önce onu gördüm. Yanında Charles-Henry Hirsch ile birlikte Carrousel Meydanı'ndan geçiyordu, Hirsch benimle laflamak için bir anlığına durakladı. Catulle Mendès sevimli bir tavırla gülümsüyordu. Ondan hatırladığım tek şey bu gülümseyiş; bir de tiyatroda, gömleğinin göğüs düğmesinin hep açık olduğu. Şiirlerindense, günün birinde Charles Morice'in bana söylemiş olduğu tek bir mısra biliyorum sadece:

Yukarı fışkıran su, geri inmedi.

Charles-Henry Hirsch'in şiirde kapalılık konusuyla ilgili eleştirilerini her okuyuşumda bunu düşünürüm ve onun hayran olduğu şairin bildiğim bu yegâne mısrasının, kapalı diye tanınmış şiirlerin çoğunluğundan daha mı açık ya da daha doğrusu daha mı kolay anlaşılır olduğunu sorarım kendime.

Willy'yi de bundan fazla tanımıyorum, iki üç yılda bir karşılaşırız. Bir keresinde beş dakika konuşmuştuk. Bu şekilde beş altı kere görüşmüş olmakla birlikte, onu hakikaten İngiltere'nin müteveffa kralına benzeten keçişakal bırakıp

---

* 1 Temmuz 1914'te *Les Marges*'da yayımlanmıştır. (e.n.)

düz kenarlı şapka taktığı zamanlardan bu yana, görünüşündeki değişiklikleri takdir edebildim.

Fakat Willy'nin, Catulle Mendès'inkinden çok daha fazla şiirini bilirim; mesela *Ode au vélodipède* [Velespit Kasidesi]:

Pegasus'u çelikten
Yeni ozanı şakımak istiyorum,
Gözüpek ve asil savaş atı
Velespitin şanını...

Rosita Mauri hakkındaki bir şiiri şöyle biter:
Gülüyorsunuz Mauri, selamların insanı imrendiriyor,

Bu da ahlak dersi veren bir kısa fabl:
Budala kendisine hayran olacak safdili bulur hep.

İyi edebiyattan beslenmiş nüktedan bir yeteneği gereği gibi takdir ediyorum. Willy'nin yazılarını Latince alıntılarla bezemesi hoşuma gidiyor. Keyfine göre hicivli akrostişler üretiyor. Moréas ya da Floransalı bir fütürist gibi Helenizmi savunuyor ve cinası başarıyla kullanıyor.

İşte, sonuçta çok modern olan bu yazardan, o günlerde şu pusulayı aldım:

“20 Mayıs 1914

Değerli meslektaşım,

Mendès ile ilgili bu önemsiz hatıraları zikretmeniz mümkün olacak mı? Yoksa, hani söylendiği gibi, çerçeveye girmiyorlar mı?..

Truly yours
Willy.

Bunları kullanamayacaksanız lütfen bana geri yollayın.”

Mektubu kötülüğümden değil, söz konusu hatıraları küçük bir anekdot derlemesinin çerçevesine sokmak için

yayımlamıyorum. Bu hatıralar, 2 Mart 1882’de, Olivaint Konferansı’nda konuşan Willy’nin, Parnasçılar hakkındaki eski bir sunumunun devamı niteliğindedir.

Parnasçıların, özellikle de Théodore de Banville, Leconte de Lisle, Catulle Mendès’in epeyce hırpalandıkları bu konferans aynı yıl, incecik bir risale şeklinde yayımlandı: *Les Parnassiens*, H. G.-V., Paris, Gauthier-Villars, 1882.

Fakat aşağıdaki hatıralar, tam anlamıyla anekdot niteliğinde ve yalnızca Catulle Mendès ile ilgilidir. Willy’nin bana gönderdiği şekliyle bu hatıralar şöyle:

“Deflin arkadaş, edebiyatçılardan *Ligue des Deux Plats*’ya [İki Tabak Birliği] girmelerini ısrarla ister. Hepsi de bunu kabul eder, zira hepsi hazımsızlık çekmektedir.

Bu soruşturma, hepsi de bol ve iyi hazırlanmış bir ‘yirmi tabak birliği’ taraftarı olan Catulle Mendès’te infial yaratmış olmalıydı, zira bu iştahlı adam yine de ince bir damak zevkine sahipti. Hatta arada bir, Alexandre Dumas père gibi bizzat, gösterişli yemekler yapardı. Yine de mutfak şaheserlerinin hazırlanışına gönüllü olarak biraz romantik fantezi karıştırırdı, Léon Daudet’nin *Fantômes et Vivants*’ında [Hayaletler ve Canlılar] unutulmaz biçimde kaleme alınmış yaşlı eter bağımlısı gibi.

İşte yine böyle bir akşam, özenle hazırladığı ve içinde mantardan çok sarımsak bulunan Provence usulü kuzumantarı yemeğini tatmaları için birkaç arkadaşını davet etmişti. Masada, karmakarışık saçları, yağdan parlak sarıya dönmüş sakalları, Burgonya şarabı lekeli krem rengi ipek kravatı ve dolu ağzıyla, mutfak, şiir ve aşk üzerine uzun uzun nutuklar çekerken tarzından hiçbir şey kaybetmiyordu.

(...Ah! Bütün bunlar dün olmadı! Düşüncesiz Sadi Carnot, damadının dekorasyon mağazasına dönüştürdüğü Elysée’nin dışına tekmeyle kovulması gerekmiş olan açgözlü Juralı Grévy’nin yerini yeni almıştı. Sokakta, Wilson karşıtı

işportacılar, ‘İnsanın bir damadı olması ne talihsizlik!..’ diye haykırıyorlardı.)

Bu sırada, Moréas adını alan Papadiamantopulos’un yükselen popülaritesinden endişe duyduğu için Catulle ortak eser olarak *L’Écho de Paris*’ye *Güzel Yunanlı*’yı* aldirmaya karar verdi. Olması gereken şey oldu. Kurnaz Mendès’in iyice tembihlediği acemi, avam kalabalığına hiç taviz vermeksizin sıkıcı ve modası geçmiş bir dille yazdığı üç dört hikâyesini gazeteye göndererek yalnızca –Romain Coolus’un *Les amants de ‘Sazie’* diye adlandıracağı– popüler tefrikalara aç olan okurları çılgına döndürdü. Bu tehlikeli yazarı aceleyle savmak gerekti. Oyun oynanmıştı.

O sıralar Mendès’in Lucy Gérard adında, çok sarışın, çok genç, çok zayıf bir kız arkadaşı vardı. Ona, heyecanlı peri-severin kalçasının rengi** gibi histerik süslemelerle yüklü aşk şiirleri yazardı. Yalnızca, hem Gustave Aimard’ı hem de Madam de Scudéry’yi hatırlatan istiarelerle tanımlayarak seslenirdi ona... Şefkat ülkesinde*** savaşın patikasını izleyen bir Kızılderilinin şivesi.

Ve *L’Écho de Paris*’nin yazıhanesindeki çocuklar, patronlarının, müsveddelerini düzeltirken sevgilisine ‘Narin-dişi-kuş-öyle-hafifsiniz-ki-bir-gül-fidanının-üstüne-dalını-eğmeden-konuyorsunuz (uf!), mühür hamuru çanağını uzatın bana’ dediğini duyduklarında gözlerini bisiklet tekerlekleri gibi kocaman açıyorlardı.

Mendès, bu narin çocuğun, Moréas’ın heybetli kamburuna ve bu palikaryanın muzaffer bir hareketle burduğu kara bıyıklarına hoşnutsuzluk duymaksızın bakıyor olduğundan korkuyordu. Edebiyatçının hakkından geldikten sonra sıra âşığı yerinden etmekteydi; bu böyle gitmeyecekti.

* Henri Meilhac ve Ludovic Halévy’nin birlikte yazdıkları, 1864’te sahnelenen oyun. (e.n.)

** “Cuisse de nymphe ému” açık pembe bir gül çeşidinin adıdır. Kelime anlamı “heyecanlanmış peri kalçası”dır. (e.n.)

*** Pays de Tendre, hayalî bir ülke. Romantik ilişkilerin alegorik bir haritasıdır. (e.n.)

Bir akşam Pousset birahanesinde, Mendès'in evinde zaten haddinden fazla içmiş olan ozan, ev sahibinin onu sinsice en tehlikeli böbürlenmelere teşvikine kapılıp, Lucy'nin kendinden geçmiş halde dinlediği olağanüstü içme hikâyelerine dayanarak 'ingrisable' olduğunu açıkladı. Mendès ustalıkla araya şu lafları soktuğunda, o çoktan kendi belagatiyle sarhoştı: 'Heidelberg'de biz teoloji (!!!) öğrencileri cehennemî bir karışım yapardık; siyah bira, konyak ve absent; hiç kimse buna dayanamazdı, öyle sanıyorum ki siz bile...'

Moréas sert haykırışlarla garsonu çağırmıştı bile. Büyük bir bira bardağı rezil karışımla dolduruldu ve ihtiyatsız adam da içti... ama fazla uzun süre devam edemedi.

Mosmor olan Moréas, bu fazlasıyla siyah karışımın namussuz dalgasını ve akşam yediklerini çıkarmak zorunda kaldı. Dokunaklı bir gösteri!

Böylece Moréas bir anda Lucy'nin gözünde bütün itibarını kaybetti. Mağlup iddiacı bir at arabasına tıktırılırken Lucy hoşnutsuz bir ifadeyle şeytani Mendès'e mırıldanıyordu: 'Gerçekten Catulle, beni böylesine rezil sarhoşlarla muhatap etmemeliydin!'"

Bir sonraki anekdot daha da komik. Elbette bunun bütün sorumluluğunu Willy'ye bırakıyorum:

"Yirmi yıl kadar önce, belki biraz daha fazla... her neyse, daha yeni evlenmiştim... o sıralar, Jacob Sokağı, 28 numara, üzerine mermer bir tabela yerleştirmek için ölümümü bekledikleri hüznünlü bir evde oturuyordum. 1893'te, ziyaretime gelen Rus bir kız öğrenci, bir Slav kayıtsızlığıyla Marguerite Moreno'ya sorular soruyordu. Claudine'in içkiye düşkün arkadaşları gibi, söylediği cümledeki r'lerin dalgalı titreşimlerle yuvarlanması hâlâ kulaklarımdadır:

'Söylesenize değerrrrli Morrrreno, Mösyö Mendès gerrrçekten çok farrrrklı bir âşık mı?'

* (Fr.) Sarhoş olmayan. (ç.n.)

‘O mu!’ diye cevap verdi nüktedan aktris. ‘Olağanüstü hoşsohbet bir adamdır.’

Bu hanımların gevezeliği esnasında, belirsiz bir tiyatro raporunu gözücüyla incelerken, konuştuklarını elimde olmadan duyuyor ve gülmemek için kendimi zor tutuyordum.

Moreno bunun farkına vardı ve Rus öğrenci gittikten sonra beni en eğlenceli tespitlere boğdu: ‘Sevgili dostum Willy, iyi biliyorsun ki kirlenmemiş bozkırların bu bakiresinin karşısında ayrıntılara giremezdim...’

‘Turnusol kâğıdını kızartacak şeyler olduğundan eminim.’

‘Ne diyorsun sen! Dinle, hiçbir şeyimi saklamadığım ketum dazlak; Mendès bütün gece bana şiirlerini okuyor... sabah olduğunda da beni elinden kaçırıyor.’”

Ve işte, çerçeve doldu.